

REVISTA ISTORICĂ

Anul al XIX-lea, N-le 10-12.

Octombrie-December 1933.

SUPT
CONDUCEREA
LUI
N. IORGA

SUMARIUL:

N. Iorga: Vieți de Sfinți.

" " O culegere de acte despre stăpânirea lui Mihai
Viteazul în Ardeal.

Dări de samă, Cronică și Notițe de *N. Iorga* și alții.

1933

TIPOGRAFIA „DATINA ROMÂNEASCĂ”, VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Prețul 40 Lei.

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —

SUPT CONDUCEREA LUI N. IORGA.

Anul al XIX-lea, n-le 10-12.

Octombrie-December 1933.

Vieți de Sfinți.

În timpul din urmă, d. L. Bréhier¹, de o parte, de alta, învățații ruși, pe cari-i interesează așa de mult astfel de probleme în legătură cu Biserica², și-au îndreptat atenția asupra Vieților de Sfinți din Orient, căutînd să arăte folosul lor pentru cunoașterea mediului bizantin. Caracterul însuși al producțiilor hagiografice, supt raportul valorilor adevărate, rezultînd din condițiile în care, pretutindeni, ele au fost alcătuite, a fost studiat într'o serie de lucrări, tot afit de frumoase ca formă, pe cît de interesante în ce privește cuprinsul, de pâr. Delehaye, ilustrul holandist³. Cluj / Central University Library Cluj

Aceste Vieți, în Răsărit ca și în Apus, pot fi privite însă din atitea puncte de vedere, încît oricare cercelător poate aduce și el ceva nou.

Această e și îndreptarea paginilor care urmează și la care, la timpul lor, se vor putea adăugi și altele.

O observație preliminară cu privire la forma în care se pre-sintă aceste Vieți.

Unele se află încă numai în manuscris. Altele au fost tipărite, dar numai în traduceri latine. Multe sînt în forma grecească primitivă.

Dar foarte numeroase sînt acelea care au trecut prin operația de relativă critică a fondului, de mare prefacere a formei prin compicatorul și „redactorul” care e, în secolul al X-lea, vremea marilor compilații (ca a Împăratului Constantin Porfirogene-tul) Simion Metafrastul, scriitor fără biografie, dar în psihologia căruia se recunoaște puternica influență a retoricului pu-

---

¹ În „Byzantion”.

² V. „Vizantiischii Vremenic”, IV, VI.

³ *Les légendes hagiographiques*, în primul rînd.

rist din noua școală constantinopolitană, de creație laică, a lui Bardas.

În „Istoria Imperiului bizantin” pe care am publicat-o în limba franceză, se arată felul în care acest „traducător” de vieți siriane, poate și arabe, a înțeles să-și îndeplinească misiunea, făcînd o culegere la întîmplare și avînd o grijă, una singură: să iasă aceste biografii de sfinți într’o formă cît de convenabilă. Adecă: potrivită cu ideile timpului.

Dar aceasta înseamnă jertfirea nemiloasă a tot ce e spontaneitate, simplitate de spirit, naivitate, culoare contemporană.

De aceasta va trebui să se ție samă de câte ori un Sfinț va fi cunoscut numai sînt amăgitorul veșmînt pe care l-a dat Vieții lui acest „intelectual” al Bizanțului.

I.

Viața Sfintului Alexandru ¹

Sf. Alexandru, mort pe la 430, e înfățișat mult mai tîrziu, dar poate după o mai veche biografie, de un călugăr constantinopolitan de la mănăstirea „Neadormiților”, a Akoimeților” sau „Acemeților”, a cărui activitate de propagandă religioasă e bine cunoscută.

Ca și pentru celelalte opere hagiografice, vom desface întăiu elementul minunilor, care interesează puțin, în afară de pitoresc, și care e, de altfel, stereotip, înfîlnindu-se tot așa, sau într’o formă asămănătoare, și în alte opere asămănătoare. Voiu trece apoi la activitatea sfintului în ce privește înfățișarea creștinismului. Și, în al treilea rînd, se vor aduna știrile despre mediu pentru a face din ele o singură icoană a timpului.

Minunile sînt totdeauna din aceste domenii:

Cel mai obișnuit e al lecuirii bolnavilor: aici, o epileptică în biserică. Apoi al visiunilor: Sf. Alexandru vede pe Hristos. Nu lipsește crearea de lucruri supranaturale: cruci apar pe haine, prin voința lui. Natura-și calcă legile pentru dînsul: el oprește și dă ploaie. Puterea lui vrăjește hrană.

¹ *Acta Sanctorum*, II, Ianuar 3 c. 302 și urm. (viață în traducere latină).

Sfântul e un predicator neobosit. El intră în orașe păgine pentru a propovădui cuvântul de mîntuire și întîmpină rezistența organelor cîrmuirii, care declară că-l vor vădi ca vrăjitor, ceia ce nu-l împiedecă de a vorbi necredincioșilor și de a li dovedi prin minunea cerută adevărul misiunii sale. Scapă de amenințările cu moarte și, după ce avea în gînd să meargă în Egipt, trece Eufratele pentru o nouă activitate. El, care și-a dat averea la săraci, înainte de a-și începe opera, a trecut printr'o crîșă, întrebînd pe egumenul mănăstirii unde a mers dacă tot ce se cuprinde în Evangheliile e adevărat, pentru că atunci viața omului trebuie îndreptată așa, numai așa și cu totul așa. Căci, dacă învățăturile sînt adevărate, „de ce nu le urmăm”? Intre ucenicii lui e acel Rabbulus Sirianul, Rabula, care va ajunge episcop¹.

Din tradiția siriană el trage iubirea pentru retragere, părăsind locul său la pretorienii pentru a merge la mănăstirea din Siria și a trece de acolo, în pustiul unde slă șapte ani.

Născut în Asia, strămutat în insule, Alexandru învață la Constantinopol gramatică. E singura știre despre capitala Imperiului în secolul al V-lea.

Mediul e înainte de toate sirian, cum siriană e toată atmosfera, între Antiohia, orientată grecește, și Edesa, îndreptată spre Perși. E vorba și de Chalkis, unde vor să-l exileze, de mănăstirea Kristherion. Se menționează și școlile siriene.

Se văd soldați romani, cu tribunii lor, cari, la vreme de lipsă, hrănesc pe călugării lui Alexandru, cari străbat cîntînd drumurile. Castelele lor la granița persană sînt la distanță de douăzeci și cinci de mile unul de altul. La Sud e Palmira cu vechile terme, cu Evreii ei, cari nu-l lasă să între. și în părțile căreia află un frate pierdut de treizeci de ani. Mai departe rătăcesc cămilarii arabi și căpeteniile de hoți.

În aceste părți, Alexandru întemeiază mari comunități de ucenici, „Latini, Greci, Sirieni, Egipteni”, sau, „Romani, Greci, Sirieni”, cîte trei sute, patru sute, cari vor rămînea după dinzul și de unde a trebuit să-i răsără biograful.

² Unul moare la 80 de ani către 530; Pargoire. *L'Église byzantine de 827 à 847*, Paris 1923. p. 121. Cronologic nu s'ar potrive. Un cunoscut scriitor de manuscrite la 586 (*ibid.*, p. 91). Despre viața primului episcop de Edesa (e acesta), Rubens Duval, *La littérature syriaque*, ed. a 2-a, Paris 1900 p. 161 (Viața lui) Canoanele unui Rabbula, mort în 435, *ibid.*, p. 481.

II.

Sf. Simion Stilpnicul ¹

Dar cel mai caracteristic reprezentant, în sens egipteano-sirian, al vechilor „gimnosofiști”, uritori de lume, de haină, de orice îngrijire, de orice cultură, căutători ai oricărui îngustări și suferinți e Sfântul Simion Stilpnicul, Stilitul, ascetul de pe coloană.

Viața lui e scrisă de un Antonie care se pretinde a fi fost pe lângă dînsul, asistînd și la moartea acestui „chinuit de sine însuși”: „Eu, smeritul și păcătosul Antonie, într-o cît am putut am înfățișat această cetire pe scurt.” Textul latin e tradus după grecește, cum se vede după cuvinte ca „allophyli”, „hydria”, „thymiaterium”.

Minuni se fac și aici, cu șerpoaica și cerboaica, precum și cu deosebiri bolnavi. Predicația lipsește, înlocuită prin exemplu. I s'a spus că „trebuie să flămînzesti și să însetezi, să fii gol și să primești batjocuri și lovituri, să gemi și să plîngi”. Deci va plînge șapte zile fără a mânca, va posti afară de Duminecă, se va lega cu funia de la puț, putrezindu-i carnea împrejur; se va lăsa mîncat de viermi, se va cufunda într-o fîntînă șapte zile, va trăi în pustiu, la Thalampsis, din lapte cu apă. I se va face stilpul de patruzeci de coți, pe al cărui capitel va locui.

Aici Constantinopolul nu joacă niciun rol. Apusul apare, într-o versiune, prin unul din Ravena, care vine la el, și prin a-lausurile lui Metafrast, care întrebunțează și istoriile bisericesti ale lui Evagriu și Teodoret². Totul se petrece în Siria, unde, în satul Sișan, de la hotarul Ciliciei, se ivește în preajma Isaurilor, cari vor veni să i se închine, din Hesihiu și Methana. ciobanul care va deveni un sfînt. La mănăstirea Sf. Timoteiu învață el, tirziu, după vechea dlatină, numai Psaltirea.

În această Sirie a Stilpnicului sînt lăcașuri ca Teleda, ca Telanisos (Tell-Neșin), „Saracini, Perși, Armeni, Lazi, Azabeni (interesantă formă pentru „Adiabeni”) se poartă pe acolo,

¹ *Ibid.* (doua Vieți și Metafrastul; mai multe în Delehaye, *Les Saints stylites*, Bruxelles-Paris 1923.

² După dînsul, Sfîntul ciștișă și „Ciliceni, Feniceni, Ismaeliți, Arabi, Perși, Armeni, Bretoni (!), Spanioli (!) Gali (!), Perși, Indieni, Etiopieni, Sciti, Nomazi”. Romanii îl admiră.

Este, în jos, un „rege al Saracinilor”, cu numele bizantin, asemenea cu al unui pretendent la Imperiu din această vreme, de Basilisc. În fund, la Răsărit, „regele helnvins al Perșilor”.

Dar mai ales Antiohia, supt Impăratul Leon (457-74), iese la iveală, cu localitatea vecină Mero, cu biserica mare, cu aceia a Sfântului Casian, a „Unirii și Concordicii” (Concordia Poenitentiae), după vre una din obișnuitele revolte, cu perdelele de argint ca la Ravena. Prefect e acolo un Armean, Ardaburius, bine cunoscut în Imperiu. Patriarhului local, Meletie, i se zice „Papă”, ca și celui din Alexandria și, într'un izvor tîrziu, și celui din Tesalonica.

Avem știri despre rosturile lor¹. Se văd patrici plecați în căutarea hoților din marginea deșertului, dîndu-și socoteala exactă a celor o sută cinzeci și șase de ostași. De la o circiumă de popas, căpetenia briganzilor pe iapa lui cea iule scapă și vine să plîngă apoi, două ccasuri, înaintea stîlpului. Patriarhul poate veni cu șase episcopi să ridice viermănoasele moaște ale sfîntului, Ardabariu întovărășindu-l cu 6.000 de oameni.

Sînt și mulți Evrei acolo, și Simion intervenia pe lîngă Teodosiu al II-lea ca să nu li se împlinească voia de a-și face o sinagogă.

III.

Teodosie Cenobiarhul

Viața, de Chiril de Scitopole, a Sf. Teodosie², zis Cenobiarhul († 529), unul din admiratorii Stilitului, ne îndreaptă spre Palestina, pe vremea lui Marcian și până la a lui Anastase.

Acest sfînt e un foarte mare făcător de minuni. El, care clădește un spital și un adăpost de bătrîni, lecuiește o canceroasă, scapă copilul căzut în puț; o femeie care-l critică moare; ajunge numele lui pentru ca un om atacat de un leu să scape; atingînd numai sicriul lui un demoniac e liberat de patimile sale. Cînd în mănăstirea sa el face să se sape mormîntul fraților, acela care se cere întăiu înăuntru, și i se fac, după do-

¹ Și mențiunea unui „Antiochus Agonatus” (cf. Gonatas).

² În *Acta Sanctorum*.

rința lui, rugăciunile, moare în adevăr, iar după patruzeci de zile îi se aude cîntarea, ca să fie apoi văzut aievcă. Dar mai ales el e hrănitor sigur. Locul unde se înalță clădirea e arătat prin aceea că tocmai, și numai acolo, se aprind cărbunii. Când, de Paști, frații n'au ce mînca, pînea vine pe o cale miraculoasă, catîrul oprind drept la ușa adăpostului sfinților, cari fierbeau oase. La un semn al lui ieau alt drum lăcustele. De Florii el poate da, fără să se întrebe de unde, și o sută de mese pe zi, căci provisiile cresc în măsura sosirii oaspeților. Și din fîntîni răsare apa de care au nevoie pelerinii egipteni.

Cercul în care lucrează Teodosie e al Ierusalimului, unde pe acel timp vin cele două princese: Eudocia, soția lui Teodosiu al II-lea, și văduva lui Huneric, ca și milostiva citoră Bessa, ridicîndu-și atunci biserici, mănăstiri, spitale, un palat și întărindu-se zidurile, pentru ca îndată, în epoca Sfințului Sava, adversarul lui Anastasie, către 482 și 507, să înceapă luptele dintre călugări și asaltul contra lui Sever, fostul păgîn, eresiarhul, susținut de Împărat, ținîndu-se și soborul monahal din fundația Eudociei, biserica Sfințului Ștefan.

Capadocianul din Magariassos, fiul lui Proairesos și al Eulogiei, un ucenic al școlii de filosofie, e apărătorul aceleiași ortodoxii contra hotărîrilor conciliului de la Chalkedon. Stă astfel alături cu patriarhul ierosolimitan Iuvenal, de bătbioasă memorie. Așezat întăiu lîngă un Longin, apoi în căsuța de lîngă Turnul lui David, iar de acolo la „Vetus Sedes”, pe drumul Betleemului, adăpostit de încă o sfință femeie, Ikelia, ce crede că a găsit, pentru un mai tranic sălaș, însăși peștera Magilor, unde, timp de treizeci de ani, nu va gusta pîne, el strînge în biserică pe care o zidește lîngă a Grecilor tot felul de oameni, Greci, ca și Armeni. Când Anastasiu se dă de partea acefalilor și încearcă a-și găsi partizani prin dare de bani, el iea moneda împărătească, dar dă asalturi furioase patronului rătăcirilor, care a trecut din „raiul plăcerii” în „cîmpul distrugerii”. În cursul acestei războiu pentru „cele patru sinoade ca și cei patru evangheliști”, în care dă lovituri lui Nestoriu, capul monofisiților sirieni, și lui Euthiu, alt întemeietor de dogmă eretică, nu numai Petru, patriarhul de Ie-

rusalim, dar și cel de Antiohia, Efrem, și Agapet, Papa Romei, îl îmbărbătează. Sinodul de la Hieroteiu, zidire a lui Constantin, e momentul culminant în cariera luptătorului.

Ici și colo e vorba de alte localități decât Ierusalimul: mănăstirea Sika, în marginea pustiului arab; „Agarenii” distrug o mănăstire severiană. Și vedem pe ducele Orientului, Kyrikos („Kericus”), care merge, la 528, contra Persilor, oprindu-se la Sfint pentru a lua, în ciliciul lui, o cheazășie de victorie.

IV.

Viața Sf. Daniil Stilpnicul¹

Viața Sfintului Daniil devenit, imitând pe Simion, și el „stilpnic”, în marginea chiar a Constantinopolei, la Anaplu, reprezintă cel mai prețios document de hagiografie bizantină.

Scrisă în limbaj popular, care, încă din veacurile al V-lea și al VI-lea se întrebuița ca formă literară pe lângă imitarea vechiului stil elenic, perfect inteligibilă deci pentru mulțimi, ea e plină, de la un capăt la altul, de știri istorice pe care, de toată evidența, le dă un contemporan, dacă nu chiar unul dintre cei de aproape ai Stilitului.

Aici nu e vorba de o propagare a credinței creștine înseși între păgini, căci regiunea unde se petrecea mucenicia voită e de mult un centru de adunare și expansiune a legii lui Hristos. Iar, cît despre minuni, ele n’au nimic extraordinar și mai ales sînt lipsite de varietate, cel țintuit pe loc atîția ani de zile neavînd a face decît cu aceia, de regulă din părțile vecine, cari vin să-și ceară lecuire, ajutor, sfat sau profeții. Minunea e astfel în condițiile nașterii lui, în venirea la mănăstire, cu daruri de la părinți, cînd n’avea decît cinci ani.

E un Sirian de naștere, fiul Martei din satul Marathà sau „Speluncile”, de lângă Samosata, în Mesopotamia. Măcar până la o vreme vorbește tot sirian², și sirian îi vorbesc și alții, oa-

¹ Delelaye, *Les Saints Stylites*.

² Τῆ σόρξ διαλέκτω. Cf. Σύρος δὲ ἐστὶν τῆ γένει καὶ ἀγνοοῦμεν αὐτῶ διαλεχθῆναι (p. 17). *Ἦν γὰρ Συροπέρας τῆ γένει ἐκ τῆς Μεσοποταμίας (p. 28).

meni cu situații, și la Curte, cari erau deci răspîndiți pretutindeni. Primele legături îi sînt cu cei din „Răsărit”, opus Occidentului, ἡ δύσις.

Vrea să meargă la Ierusalim, unde pe vremea aceea erau tulburați, cum o știm din Malalas și din izvoare bisericești. Samaritanii, și caulă pe Simion, pe care și izbutește a-l găsi. Apare la Antiochia, unde se ține un conciliu, și trece pe la Tel-Aniș.

Cînd însă i se dă sfatul de a se duce la „al doilea Ierusalim”, care e capitala Imperiului, el se supune, și iată-l în luptă cu dracii de la Anaplu, unde e biserița Sfintului Mihail. Chemat la Anatoliu, arhiepiscopul de Constantinopol, dus la dînsul de ἐκδίκος al acestuia, preferă așezarea în vre-o mănăstire din suburbii, și, cînd sosește ucenicul lui Simion cu haina sfintului care murise, ducînd-o „fericitului Leon” (457-74), care nu mai era deci în viață la scrierea acestei biografii, se întîlnește cu dînsul, care mergea pe mare la mănăstirea Acemeților, și se decide a primi moștenirea celui alt Sirian, făcîndu-și stîlpul, cu ajutorul silențiarului Marcu, în via lui Gelanios, „care era atunci *kestresios* al divinei mese a prea piosului Impărat Leon”¹; ceea ce arată că redactorul lucrării a întrebuițat o povestire din chiar Domnia acestui stăpînitor².

Proprietarul se plînge nouului arhiepiscop Ghenadie și Impăratului. Cel d'întăiu încuviințează gonirea intrusului sirian, care isprăvește însă, și prin minunea distrugerii viei prigonitorului, să fie acceptat de acesta, care-i făgăduiește chiar un stîlp și mai înalt.

Din acel moment, lumea din această parte a țerii începe să alerge la dînsul pentru tot ce poate să-i dea. Vin puternici³ ai

¹ Ὁ τηλικαῦτα καστρήσιος τῆς θείας τραπέζης τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Λέοντος; p. 36. Dar, imediat: τῷ μακαρίῳ Λέοντι τῷ βασιλεῖ. Cf. ἕως τῆς βασιλείας τοῦ εὐσεβεστάτου τῆν μνήμην Λέοντος și pp. 32, 40. Ὁ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης μακαριότατος. Mai încolo: ὁ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης ὁ μακάριος Λέων ὁ βασιλεὺς, p. 35; ὑπὸ μὲν τοῦ εὐσεβοῦς τὴν μνήμην Λέοντος τοῦ βασιλέως (p. 87). Și ἕως τοῦ νῦν (p. 58), μέχρι τοῦ νῦν συνίσταται (p. 60). Ἔως τοῦ παρόντος (p. 86). Zicîndu-i-se lui Leon Makelles Λέων ὁ μέγας, aceasta trimete la al doilea Leon, fiul, mort în 474.

² Cf., cînd se vorbește de testamentul sfintului, διαφυλάξαμεν (p. 87). Și ἡμῶς, προεῖπεν ἡμῖν.

³ Ἀπὸ θπάτων καὶ ὑπάρχων.

Impărăției ale căror titluri, cu îngrijire, cu socoteală date, arată mîna contemporanului. Astfel, Cir, fost „hipat”, deci consul și „hiparh”¹, pe care-l califică apoi de ἐνδοξότατος și de μεγαλοπρεπέστατος²; cutare avocat³, cubiculariul Andrei, fostul eretic arian Iordan; stratelatul, κόμης σταυλῶν⁴, Kalopodios, primicheriul τοῦ κουβουκλίου, zis și Karydas⁵, Tit cel adus din Galia⁶, caracteristic om din vremea aceasta, care e chemat de Leon pentru că dispune de un număr de bucelari⁶, dar care isprăvește după a-fingerea cu sfîntul într’o retragere schivnicească, la care Impăratul e silit a se învoi, apoi regele Lazilor Gubazios, care era în ceartă „pentru situația romană”⁷, „cu tezaurul constantinopolitan, tot felul de „neamuri, și regi, și Impărați și soli”⁸, până la femeia stricată, care-și ride de el și e pedepsită, și la ultima și așa de călduroasă ocrotitoare, Ἰλουστρία Eras.⁹

Dar familia imperială însăși aleargă la dînsul, făcîndu-i coloana cea nouă, unde el trece prin aier pe scînduri, și ridicînd un acoperiș de-asupra capului celui care, descoperit de haină, a fost odată găsit sloiu de gheață. Iată întăiu, la întoarcerea ei din Africa, Impărăteasa Eudocia, „de pioasă amintire”, „prea-credincioasă”, πιστοτάτη, care a aflat faima stilitului de la ginerele ei Olibriu, și el „de o glorioasă pomenire”⁹. Ca răsplată pentru ce folos aduce năcăjiților, Leon ordonă lui Ghenadie să-l facă și fără voce, la distanță, preot, ceia ce se și îndeplinește, în aceste condiții atît de neobișnuite. Acestui protector el îi capătă prin rugăciuni un fiu, de care părinții doriseră așa de mult. A prevăzut focul de la Constantinopol și totul se petrece întocmai, nenorociți alergînd la profetul catastrofei. Pentru că s’a înfățișat la dînsul fără o și mai mare dovadă de respect Impăra-

¹ P. 34.

² Τὴν ἐπιστήμην νομικός; p. 29.

³ P. 47.

⁴ P. 48.

⁵ Ἐν ταῖς Γαλλίαις, p. 59.

⁶ Ἐχειν τε μεθ’ ἑαυτὸν ἀνθρώπους ἱκανοὺς τετρακτευμένους („cu tratat”); *ibid.* Οἰκιστοὶ καὶ δουκελλάριοι; *ibid.*

⁷ Περὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς καταστάσεως; pp. 50-2.

⁸ Πάντας οἱ ἐξ ἑθνῶν εἰσερχόμενοι, εἴτε ῥήγες, εἴτε βασιλεῖς, εἴτε πρόσβαις; p. 54.

⁹ Ἰδίου γαμβροῦ, τοῦ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης Ὀλυβρίου, p. 31. Ea-i zice „copilul ei”, τέκνον μου.

tul cade de pe cal, e ușor lovit¹ și pierde o parte din mărgăritarele scumpului său veșmînt. După dorința lui Daniil se aduc solemn oasele înaintașului,, Simion.

De aici înainte Viața de Sfînt devine o cronică a Imperiului bizantin, mai ales a împrejurărilor din Constantinopole, fiind un izvor de o rară precizie, de multe amănunte și de o vioiciune deosebită².

Iată pîra Isaurianului Zenon, „un oarecare Zenon, de neam Isaurian”³, care pîrăște pe puternicul Ardaburiu, stratelat al Orientului, că îndeamnă pe Persii vecini contra Imperiului⁴. Asistăm la o ședință a Senatului bizantin. Se ordonă de Impărat un *κονβέντος*, *conventus*, și Senatul (*ὁ σύγκλητος*) se adună. Înaintea tuturor se cetește de patriciu, „care era atunci magistru”, actul de acuzare, și tatăl celui pîrit e întrebat ce are de zis, iar răspunsul acestuia sună așa: să plătească Ardaburiu pentru păcatele lui, dacă le are. Cel bănuît e deci depus ca pedeapsă și rechemat, trimetîndu-se în loc—aceasta se cheamă: „a încinge” *ζώνειν* (*ἔζωσεν*)—, un Iordanes, iar denunțatorul devine, în același timp, *comes domesticorum*, fiind și *πρόκενσος*, delegat ca să aducă rezultatul la cunoștința omului lui Dumnezeu cel de pe stîlp⁵.

Indată după aceasta se răspîndește zvonul că Genseric, rege al Vandalilor, are de gînd să atace Alexandria. Prin spătarul Harion, Daniil e înștiințat: se va trimete acolo o armată *ἐξέρκετον*. Dar de pe coloană vine răspunsul că nu e de nevoie, de oare ce nici Genseric, nici nimeni dintre ai lui nu va ajunge vre-odată la Alexandria.

Zenon iese pe Ariadna, fiica Impăratului, și devine consul. Cum în Tracia se duce o luptă cu barbarii, „tumul barbar”, *ταρχή βαρβαρική*, el merge, ca stratelat, nu fără a face datoritul *πρόκενσος*, la sfînt, contra dușmanilor, cari-l bat, el fiind si-

¹ De *κόρβα τῆς ὄλας*. Cuvintele latine se păstrează încă în transcriere grecească.

² Indicații precise pentru Capitală: τὸ προφητεῖον τοῦ ἁγίου Ζαχαρίου τοῦ ἐν τῷ Καταβόλῳ..., ἐν προαστείῳ Ἰδουβίγγου, γενομένου τῆνικαῦτα στρατηλάτου; p. 59.

³ Τῆς... ὀνόματι Ζήνων, τὸ γένος Ἰσαυρος; p. 53.

⁴ Acesta e numit curent ἡ ῥωμαϊκὴ κατάστασις.

⁵ Pp. 54-5.

⁶ Βούλεται ἐξέρκετον ἀποστέλλειν ἐκεῖτος; p. 55.

lit să se retragă¹, la „Marele Zid” și apoi până la Chalkedon. În lipsă i se naște fiul Leon și tot în lipsă bătrînul Impărat are să biruie răscoala lui Aspar și a fiului lui. Starea de sănătate face pe Leon „cel Mare” să-și asocieze pe nepotul de fiică, și tatăl copilului e chemat în palat.

Cum boala Impăratului se mîntuie în curînd cu moartea, Senatul e chemat să alcagă pe regent, printr'un συμβούλιον al său, și alegerea cade asupra lui Zenon. „Și astfel a cîrmuit încoronat².” Cînd însă, peste trei ani, Leon al II-lea se stinge, rămîind ca Zenon să domnească singur, rudele Verinei, soția lui Leon, se ridică împotriva străinului, a usurpatorului, și Viața citează numele șefilor rezistenței: Basilisc, fratele ei, care vrea pentru dînsul coroana, Armatus, nepotul văduvei, Zeizos, ginerele surorii, Marcian, ginere al Verinei și „fiu al Impăratului (οὐδὲ βασιλέως) pe lîngă „alții ai Senatului”.

Zenon fuge noaptea, iarna, cu soția și cîțiva eunuci, oprindu-se la Chalkedon, unde face popas, ἐκστᾶλα, ca să se retragă apoi în munții Isauriei sale. În Constantinopol, Basilisc e proclamat.

E zugrăvit ca un tiran, care vrea să-șiucidă sora, silită a fugi la biserica Maica Domnului din Vlaherne și mai ales ca un eretic, care cală săucidă pe arhiepiscopul Acachie.

Atunci, în „mareca biserică”, se adună egumenii de la toate mănăstirile: Sf. Chiriac, cea „de lîngă cele Șase Coloane”, Studion, pentru a-și păzi șeful, care se suie plîngînd în amvon și proclamă doliul public în mijlocul emoției generale. Apoi se trimete o solie, indicată, la cel de pe stîlp, care, cercetat și de un trimes al noului Impărat, îl muștră pe acesta cu asprime, dîndu-i și în scris osînda.

Poporul îl chiană la Constantinopol și-i auzim aclamațiile, φωναί: „Sfîntul în biserică”. Dar Daniil scapă pe „Susana în primăjdie”³, ridicată împotriva lui Ahab și a Iesabelei. O întregă misiune de clerici, și cu Andrei, „defterariul exarhului”, merge în alaiu să-l aducă.

¹ Întăiu ἐν πόλει.

² Καὶ οὕτως ἐβασίλευσεν στεφθεῖς; p. 65.

³ Τὸν ὄσιον τῆ ἐκκλησίᾳ. Ὁ νέος Δανιὴλ τὴν Σωσάνναν κινδυνεύουσαν ὄσσαν; p. 67.

Iată-l deci, stors de osteneți, plouat, nins, bătut de crivăț, sîngerînd din răni, cu picioarele uscate și nesigure, înfățișare de spaimă în stare a provoca o revoluție, chiar dacă nu s'ar auzi glasul lui cel „fără podoabă și fără filosofie”¹, de ziua Pentecostei în biserica mare. Înaintea lui, Basilice fuge la Hebdomon, iar poporul strigă din nou contra noului Dioclețian.

Cu purtătorii de cruce și o mulțime imensă, cu călugărițele (*αἱ θαλαμειμέναι κόραι*), Sfintul trece prin străzile pline de lume, care strigă: „Iea doliul Bisericii”, τὸ πένθος τῆς ἐκκλησίας οὐ ἄφελε, înaintează astfel la țermi (εἰς Ἄμμους), lângă biserica Sfintului Samuil, lecuind leproși, pedepsind imediat pe Gotul care-l arată cu degetul rîzînd: „Iată consulul cel nou”². Cînd nu vreau să-l primească în palatul de la Hebdomon executorii, el își scutură picioarele a blăstăm și cere mulțimii să să facă același lucru, ceia ce de la mii de oameni sună ca un tunet; soldații înșii îl urmează. În zădar trimete Împăratul doi silențieri și un referendar să-l prindă; ca un semn cade turnul palatului lui.

La Poarta de aur, demagogul fără voce cată în zădar să trimeată acasă poporul. Din nou sună strigătele: „În viață și în moarte cu tine sîntem”³. Clericii caută să-l scoată de la Sf. Ioan ἐν τοῖς Στουδίους pe o ușă de din dos, în grădini, la țerm și apoi spre Marea Biserică, dar acuma toți bolnavii strigă la el pentru sănătate și nu-l lasă; altfel dau foc bisericii. Patriciul Dagalaif îl ascunde pe o clipă în casa lui lângă acel loc „al Boului” (τοῦ βοός), după o statuie care era să mai vadă multe tragedii. Pe lectică e dus în sffrșit la biserica lui Acachie, unde poate fi așezat, la odihnă, zdrobit cum putea să fie de această furtunoasă schimbare a existenței lui: în odaia secretă (τὸ σκεπτόν) de acolo.

Acum Basilice, după ce a chemat la el în zădar pe învingătorul așa de subred, vine de-i cade în genunchi. Și iarăși urletele mulțimii răsună: „La Stadiu cu Teoctist magistrul; Împăratul e acum ortodox”⁴. Dar Daniil vrea mai mult; prin Strategios, secretarul (*ἀσηκρήτης*), el îi impune să renege erezia

¹ Οὐδέν κομψόν, οὐδὲ φιλοσοφικόν; p. 57.

² Ἰβού καὶ ὁ νέος ἕπατος; p. 73.

³ Ζῆσαι καὶ ἀποθανεῖν μετὰ σοῦ ἐσμέν; p. 74.

⁴ Θεόκτιστον τὸν μάλισταρον τῆ σταδίῳ; ὁ βασιλεὺς ὀρθόδοξός ἐστιν; p. 78.

înaintea poporului printr'un „mandat formal”¹, și Basilisc o și face din amvon. Mărturisește umil că, „barbarii, fiind deprinși cu armele, nu sînt în stare a cunoaște cele adinci cu privire la sfînta credință”².

Dar Zenon, care e aproape, nu se mulțamește cu declarații religioase. El vine cu soția „cea născută din Impărați”³ și „străinul” se înlătură, „întărindu-se Statul roman”⁴.

De acuma ca un adaus pînă la moartea Sfîntului numai mențiunea morții lui Zenon, a regentei Ariadna și a suirii pe tron a nenumitului care e acoperit de toate laudele mai ales pentru ura de argint, care e Anastasiu .

III.

Sf. Epifaniu de Pavia⁶

În fața acestor Răsăriteni cari merg pe calea ascesei egipto-siriene, căutînd retragerea și suferința, Apusul așează sfinții cari îndeplinesc rosturi în mijlocul societăților stăpînite de bar-

¹ Μανδύατα τῆ δῆμῳ ἀπολογίας χάριν; *ibid.*

² Αὐτοὶ γὰρ ἴστε ὅτι ἡμεῖς, βάρβαροι ὄντες καὶ εἰς ἄρμα ἀναστρεφόμενοι, οὐκ οἶοι τὲ ἔσμεν τὰ περὶ τῆς ἁγίας πίστεως εἰδέναι βάζη; p. 79.

³ Αὐτοῦ γυναικὶ καὶ βασιλίδι καὶ ἐκ βασιλέων τεχθεῖσθ; p. 86.

⁴ Ἡ ῥωμαϊκὴ κατάστασις ἐκραταιοῦτο; *ibid.*

⁵ Păr. Delehay a făcut o comparație cu prefacerea acestei Vieți de Simion Metafrastul și a constatat greșelile de înțeles, încărcarea cu elemente de frașă inutile. O Viață prescurtată a lui Daniil n'aduce nimic nou. — În ce privește pe alți siliți, în Viața Sf. Simion cel Nou (*ibid.*), copilul care se urcă pe stîlp, un simplu elogiu al lui, e rare ori vorba de lucruri istorice (mențiune a lui Efreem de Antiohia înlocuit cu Domnin de la Lychnidos, a episcopului de Seleucia, năvălirea „Asirilor” lui Cosroe, prezicerea suirii pe tron a lui Iustin al II-lea, lecuirea fiicii lui îndrăcite, scriiniariul lepros Teodor). — Viața Sf. Alipiu (*ibid.*), din Adrianopolul Paflagoniei, cu totul vagă, pare a face parte dintr'o colecție (v. p. 149: ὁ μικρῶ πρότερον ἡμῖν εἰρημένος). — În Viața Sf. Luca, din secolul al X-lea (*ibid.*), căreia editorul, crezînd-o aproape contemporană, îi acordă o mare valoare, e vorba doar de o luptă cu Bulgarii, de lecuirea Patriarhului Teofilact, de un *comes* τῶν δημοσίων ἱπποστασιῶν θρόμου de la κατὰ τὴν Χαλκηδὼνα βασιλικῆς λεωφόρου, de un candidat Flor din Σαρανταπῆλεις, de un Ioan Ἰλλοδοστριος, zis Ἰουδης, de un medic Ștefan, de unele precisiuni geografice, toate din regiunea Constanțiuopolei. Nu se dă măcar numele Împăratului (ὁ τότε τὰ σκήπτρα τῆς ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ἐμπειπιστευμένος; p. 200).

⁶ *Acta Sanctorum*, Februar, II, p. 728 și urm.

bari și duc din loc în loc sprijinul și mângâierea, intervenind în viața activă a epocii lor.

Viața unuia dintre cei mai harnici și mai cu folos din acești apostoli ai omeniei, Epifaniu, episcop de Pavia (c. 438-99), a fost scrisă de poate cel mai cult prelat italian din apropierea anului 500 (474-521), urmașul lui în acel Scaun de păstorie, Ennodius. Autorul „Panegiricului lui Teodoric”, al „Eucharisticului despre viața sa”, al „Itinerariilor” și al „Dicțiunilor” (Discursuri), un Galo-Roman din Arles, mutat în tinerețe dincolo de Alpi, de unde însuși a plecat ca să îndeplinească la Constantinopol o misiune importantă, vede oarecum în acel binefăcător înaintaș modelul pe care a căutat să-l imite. Intrebuintând izvoare care ni sînt necunoscute, el scrie, în stilul său savant, împodobit, complicat, păstrînd totuși ceva din sinceritatea plăcută a mărturiilor contemporane.

Forma plină de întorsături și comparații nu e, de sigur, a-trăgătoare. Nimic nu se poate spune simplu de un spirit astfel format, care și el a trecut prin ceea ce biograful numește „notarum in scribendō compendia” și „figurae variae, verborum multitudinem comprehendentes”, adică, într'un singur cuvînt: *retorica*. Trebuie o perifrază ca să spuie că erau îngheteate cîmpiile. Totuși e o oarecare frumusețe în formula pentru trecerea la cele veșnice: „a zbura la pura strălucire a eterului” (*ad purum aetheris advolare fulgorem*). E vorba de „Ocnotrii”, cari sînt Italianii, de Achile și de Scila și Caribda; și un prefect elocvent, Urbicinus, e comparat cu Cicerone și Caton².

Felului de a fi al lăudătorului mai mult decît realității unui smerit și milostiv cleric îi corespund descripții ca aceea a sacrului erou, cărnua „îi rid obrajii de-asupra buzelor frumoase” și supl „fruntea de o frumusețe de ceară”, fără a se uita „nările formate, firește, splendid”. Cu aceste însușiri fizice e legat „glasul sonor”, bărbătesc și elegant (*succo virilis elegantiae condita*), „fără a fi sălbatec și țăranos (*agrestis ac rus-*

¹ N'am la îndemînă lucrările despre Ennodiu ale lui M. Fertig (*Ennodius und seine Zeit*, 1855-60), și F. Magani (*Ennodio*, Pavia 1886).

² Nu se poate scrie mai întortochiat decît în această frază: „Cuius integritatem velut fibrilibus lineis ad perpendicularum mentis emensus est“.

tica). Și descrierea cutărui loc de la râul Pad răspunde aceleiași mentalități.

Virtuți creștine i se atribuie, neapărat, aceleia, care, crescut astfel, până la optsprezece ani, capabil de a împodobi cărțile cetite¹, merge la Sf. Crispin și, ajunge, cu toată rezistența lui, a fi ales episcop de Pavia în locul răposatului învățător. E vorba de înfrinarea de la băi, de la spectacole, de la ospețe², de chinuirea în timpul slujbei. Iar, în ce privește minunile, ele sînt rare, supt acest cer occidental: se înseamnă aceia de la Tarantasia, cînd se întorcea prin Alpi din ultima sa misiune, sau cutare izgonire de draci.

Căci toată activitatea episcopului italian se cheltuiește în aceasta: soliile de iertare și de împăciuire. Strîns legat de Teodor, Ennodius, care a fost însuși de față cînd Epifaniu a mers să înduplece pe regele burgund³, le prețuiește după toată valoarea lor și dă astfel o foarte prețioasă contribuție la cunoașterea acestei diplomații creștine prin episcopi la începutul evului mediu.

Întăiu e vorba de pacificarea Împăratului Antemiu cu acel „Galat furios”⁴ care e Ricimer, însuși ginerele slabului stăpîn. Nimeni n’ar putea-o face, judecă nobilii din „Liguria”, decît omul pe care orice „catholic și Roman” îl poate iubi, iar, dacă-l și vede, chiar și un *Graeculus*⁵. „Omul lui Dumnezeu, (*homo Dei*), e admis de Împărat, de și lămurește o șiretenie a adversarului său, și din gura lui Epifaniu el, „*romanus dominus*”, aude statul de a „copleși de binefaceri pe Galul cel prea-sălbatec”⁶, Antemiu se plînge de nerecunoștința celui pe care „o spune nu fără rușine și pentru Imperiu și pentru singele său”⁷, și l-a legat, de și e numai un „barbar cu joc”, un *pel-*

¹ „Pingebat actibus manu paginam quam legisset.”

² Primum statuit non lavandum... Deinde decreverat nunquam esse plaudendum... Nunquam esse coenandum.”

³ „Nam testis huius rei ego sum, per cuius manus pictacia ad clusuras iussu sacerdotis elicuit.”

⁴ „Quis est qui Galatam concitatum revocare possit et principem.”

⁵ Quem venerari possit quicumque si est catholicus et Romanus, amare certe, si videre mereatur, et *Graeculus*.”

⁶ „Ferocissimum Getam beneficiis.”

⁷ „Non sine pudore et regni et sanguinis nostri dicendum est.”

litus Geta, de familie chiar. Se știe că fiul șefului suev și al fetei lui Wallia, regele visigot, după ce ucisese pe Împărații precedenți Avitus, întâiu călugărit, Maiorian și poate și pe Libius Severus, va izbuti să isprăvească tot așa, citeva săptămâni înaintea morții de boală, și cu bietul Antemiu (472).

După ce enumeră pe Împărații Olibriu, Gliceriu, care iartă ofensa făcută mamei sale de locuitorii din Ticinum (Pavia), și Iulius Nepos, care se știe că termină retras în Dalmația, Ennodius prezintă pe Epifaniu mergînd, cu riscul dormirii prin păduri, pentru o chestie de hotare, în folosul aceluiași „Liguri”, la Euric, regele Visigoților, al cărui ministru, Roman de origine, Leon, numește pe episcopul de Pavia „venerandus Papa”. Episcopul, care refuză masa oferită de rege, cercetează cu acest prilej și insulele Lhérens.

Iată acum atacul lui Odoacru împotriva „tatălui de rege”, Oreste; noul tiran ia Pavia, prinzînd și pe sora lui Epifaniu, Honoria. „Tot orașul strălucește în flacări ca un singur rug.” „Omul lui Dumnezeu” intervine liberînd. Dar Oreste e ucis „lîngă Piacenza” și Odoacru ajunge stăpîn (*ascitus in regnum*). Și aici însă, ca și în Noricul unde, tînăr încă, el întîlnise pe alt „om al lui Dumnezeu”, Sfîntul Severin, puterea ostașului se pleacă înaintea purtătorului cîrjii. Epifaniu poate repara orașul consumat de foc¹, și, cînd marea biserică se năruie, dar fără a ucide pe meșteri, el o reface. De hatirul lui, Odoacru iartă celor așa de greu încercați birul pe cinci ani; „Ligurii” aleargă și ei la o așa de puternică protecție, și din nou, nu o singură dată, episcopul nebiruit în stăruinți se pune pe drum.

Pe Teodoric Ennodius îl prezintă ca adus, cu toată mulțimea alor lui, „după hotărîrea cerească”², și cununa de laude se țese în cuvintele Sfîntului: „Iată omul asemenea cu care tot Răsăritul pe umeri nu-l are și pe care a-l vedea e o răsplată, a locui cu dînsul o asigurare”³.

Dar Pavia mai are nevoie de sprijinul acestei hotărîtoare autorități morale. Astfel cînd un anume Tufo se ridică împo-

¹ „Tota civitas quasi unus rogos effulgorat.”

² „Dispositione coelestis Imperii ad Italiam Theodoricus rex cum immensa roboris multitudine commeavit.”

³ „Ecce hominem cui totus Oriens similem non habet, quem vidisse praemium est, cum quo habitare securitas.”

triva lui Teodoric; aflător atunci la Pavia, adăpost deschis multora. Grozavii Rugi, cari „săvîrșesc crime zilnic”, oamenii lui își fac de cap¹. „Dar cine să creadă fără o mare uimire că Rugii au iubit și respectat pe episcop, pe catolic, pe Roman, atunci cînd abia binevoiau să se supuie regilor lor²?

Teodoric, cel care după victorie nu scoate sabia din teacă³, învinge pe Odoacru, care, cum știm, va peri. Dar biruitorul vrea să păstreze în Pavia numai pe cine a fost cu el. Din nou implorat Epifaniu merge, și cu Laurențiu, episcopul de Milan, la Ravena, reședința regelui, pentru a-i aminti că în victoria cîștigată este o parte și a cerului, în numele căruia vorbește el acuma. Teodoric resistă: „Va trece păcatele la urmași acela care iartă pe cei de față⁴”.

O nouă solie, plătită de populația interesată, e la Burgundul Gondebald pentru liberarea captivilor prinși și reținuți de dînsul. E un prinț înrudit cu „domnul Italiei”, un om cult cu mult meșteșug de vorbă, dar și cu acea șiretenie pe care o desvăluie lui Epifaniu, episcopul de Lyon, Rusticius; în mare parte romanizat, el are lingă dînsul ca ministru pe nobilul Lacónius. Se liberează astfel 6.000 de oameni, și din orașele „Saubaudiei”, afară de cei ce se răscumpără pe bani, cu ajutorul episcopului de Lyon și al unei doamne Syagria: numai din Lyon într'o singură zi pleacă 400; așezat la Geneva, așa face și Godigisel, fratele lui Euric.

În fruntea celor ce se întorc la vetrele lor e Epifaniu. După odihna meritată el se desface însă iarăși pentru a cere lui Teodoric ușurarea impozitelor⁵; capătă scutirea pe un an. S'ar fi dobîndit și mai mari concesii dacă Teodoric nu s'ar fi temut ca sarcina să nu cadă apoi asupra Romanilor⁶. Întors prin zăpadă, veșnicul stăruitor se îmbolnăvește, la Parma, și ajunge în agonie la Pavia sa.

¹ „Rugis hominibus, omni feritate immanibus, quos atrox et acerba vis animorum ad quotidiana scelera sollicitabat.”

² Quis sine grandi stupore credat dilexisse et timuisse Ruga episcopum et catholicum et Romanum qui parere regibus vix dignantur ?“

³ „Is cuius post triumphum spoliatum vagina gladium nullus aspexit.”

⁴ „Vitia transmittet ad posteros qui praesentibus culpae ignoscit.”

⁵ „Ravennam pro vobis regem rogaturus excurris.” Teodoric e intitulat „eminentissimus rex”.

⁶ „Ne aut aerarii nostri angustia Romanis ponat maiora dispendia.”

IV.

Sf. Anastase Persul.

Prin cele trei vicți ale Sfintului Anastase Persul, care e un Pers adevărat, Megundat, născut la Razech, în „moșia Rasnuni”, ca fiu al Magului Han, „doctor de artă magică” și merit să continue rostul tatălui său, ne găsim în același mediu asiatic ca pentru povestirile care precedă pe cutare din cele de mai sus, dar ceva mai departe, peste Eufrate. Cea din urmă, în ediția din „Acta Sanctorum”¹, pare să aibă mai multe legături cu Constantinopolul, unde se pomenește mănăstirea „Augustei”, a Impărătesei, lângă biserica Sf. Toma, zisă „Apostolion”, ca și cutare vestit vizitiu de la circ, anume Kalotychos², un soldat „ex decimo quinto bando Illyricianorum”. Celelalte două sînt în legătura cea mai strînsă cu patria lui, de și Heracliu, Impăratul contemporan, e calificat de „piissimus”, și constituie o povestire de conversiune, de predicăție, de luptă, de lung martiriu, în care lipsesc alte elemente, dar de aici rezultă că narațiunea e mai unitară, și mai intensă drama.

Viitorul Anastase servește întâiu în țara sa, „la Cosroe Impăratul” (Parviz), care tocmai ieșea cetatea sfîntă a Ierusalimului (614). Cum se aduce în Persia ca trofeu crucea, fiul și candidatul de mag vrea să știe ce e aceasta. În acel moment chiar „Sain”, adevărat Șahin, fratele lui, asediază Chalcedonia (615).

Bizantinii răspund trimetînd în Persia, pentru pedeapsă, pe generalul Philippikos, care luptase, după Teofilact Simokatta⁴, în aceste părți și la 586; biografia a fost scrisă după moartea acestuia, de cineva care-i purta recunoștință, căci el e intitulat: „de sfîntă și dumnezeiască amintire”⁵. Cu acest prilej și sfîntul care va fi, venind cu oastea, trece la Hierapolis, unde cere unui „malleator” creștin să-l boteze. Omul se teme s’o facă, dar îl duce la biserica Sfinților Martiri, plină de „picturi ale sfinților și de istorii”⁶. De aici va merge doritorul de a suferi

¹ III.

² „Auriga quidam, nomine Calotychus”.

³ II, 3.

⁴ „Sanctae recordationis divinaeque memoriae Philippicus.”

⁵ „Dominus Heraclius, piissimus atque christianissimus imperator.”

⁶ „Picturas sanctorum et historias.”

pentru Hristos la un om de aceeași meserie, în Ierusalim chiar, și astfel el ajunge la un preot Ilie și apoi la Modest „vicariul Scaunului apostolic”, care-l face să între în tagma creștină.

Se așează acum Anastase la o mănăstire, departe patru mile de oraș, și acolo un frate-l învață a ceti și Psaltirea¹. Cum, devenit călugăr, și încă așa de evlavios, el biruie ultimele amintiri ale magiei, i se face în vis că vede pe cineva care-i dă un păhar de aur. Va fi al muceniciei.

Deocamdată cutreieră orașele: e la Antiochia, căreia i se zice Diospolis, la Cesareaia Palestinei, expunându-se a fi socotit ca spion, căci predică magilor, soldaților, petrecînd și trei zile la închinare.

În acea clipă, el trebuie să mărturisească. E chemat de „Barzabana”, ceia ce înseamnă *marzpanul*, guvernatorul, care-i cere să adore după legea veche. Când, la refuzul lui, e întrebat dacă nu se teme de „Impărat”, de rege, răspunsu-i este acesta: „E un om supus putrezirii ca și mine”. Preferă să care pietre, grele ca pentru patru oameni, în lanțuri la gît și la picior, în castel, să fie tras de barbă și bătut. Totuși nu se va ruga „soarelui, lunii, focului, mării, munților și dealurilor și celorlalte elemente toate, și metalelor”. În acest timp el îndeamnă pe un Evreu prizonier, care ajunge să vadă îngeri ce cîntă noaptea, pe un creștin, pe un creștin de la Scitopole.

După raportul marzpanului se cere acum rebelului să facă atîta lucru, fie și numai în taină: să declare că nu e creștin. Și, cum refuzul se repetă, iată-l din nou în temniță, cu cîțiva tovarăși, aproape de Ziua Crucii, cînd vor cînta cu toții. Lăsat e clipă la biserică, i se sărută obezile.

Dus de aici la rege, cu un frate, e închis „pe moșia ce se zice Bathsaloe” (Bet-Saloe), care e la șase mile de Discarthas, unde era Impăratul² (regele), pe cînd — lucrul se spune cu aceeași admirabilă precisiune — fratele e închis „în casa lui Cartaciu, fiul lui Dejesdin, primul sfetnic al Statului pers”³, care

¹ „Litteras... simul cum psalterio.”

² „In praedio quod vocatur Bathsaloe, quae est milliario sexto de Discarthas, in quo erat imperator.”

³ „In domo Cartacii, filii Dejesdin, primi dispositoris publicae rei Persarum.”

era și el creștin (vre-un Nestorian, de cari erau destui în aceste părți). La cercetare e din nou bătut, un butuc i se prinde de picior. doi alții sînt puși de-asupra.

După noi chinuri, Anastase, a cărui stare sufletească se socotea fără leac, e ucis, cu alți șaptezeci, lângă riu (Eufratele). Dar trupul celui jertfit nu e mîncat de cîni, și de-asupra locului ultimei suferinți se ridică o stea.

Peste zece zile — și se dă data exactă a lunii, 1-iu Februar, dar i se poate fixa și anul: 624¹— Heracliu merge în Armenia, și fratele mortului îl întovărășește în cunoscuta campanie din Armenia.

V.

Viața Sf. Ioan cel Milostiv (Eleemosinariul)

Viața unui sfint, din aceeași epocă a lui Heracliu și a Heraclizilor, Ioan cel Milostiv sau Eleemosinariul, e presintată de un scriitor cu oarecare reputație, Leonțiu din Bizanța, reproducînd mărturia unor contemporani, Ioan și Sofronie. Leonțiu a fost la Alexandria în Egipt ca să se incline martirilor Cir și Ioan. La masă, pe cînd se discuta asupra Scripturii, se presintă un cerșitor, scăpat din robia Persilor. Cei de față n'au bani asupra lor, dar cineva care a cunoscut pe Ioan cel Milostiv — se vorbește și de un milostiv mercenar cu soția și doi fii, care nu cîștigă decît doi *nummi* pe an — nu se îndură și-i dă o cruciuliță de argint. I se cere a povesti viața răposatului Patriarh, și așa se capătă deci știrile. Redactarea se face după moartea lui Constantin († 641), fiul lui Heracliu, despre care se spune că luase ca model pe Ioan³.

¹ Se admite de obicei 628, dar nu atunci e expediția în Armenia. Sofronie de Ierusalim i-a scris „*lauda*“ (Pargoire, *o. c.*, p. 244). La 631 se face strămutarea oaselor lui. V. izvoarele (din Usener, 1894 ș. a.) la Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Litteratur*, p. 192.

² H. Gelzer, *Leontios von Neapolis, Leben des Heiligen Johannes des Barmherzigen*. — Viața, în *Acta Sanctorum*, III, c. 111 și urm. Alte două se adaugă: una de Metafrast. Și Ioan Moschos i-a scris o Viață, pierdută.

³ „Hunc vero, ut quidam aiunt, in hoc imitatus est et Constantinus qui post Heraclium imperatorem extitit, cuius et filius erat.“

Viața aceasta o traduce în latinește cunoscutul Anastasiu Bibliotecarul din Roma.

Ioan e un Cipriot, din Amalthonta, fiul guvernatorului insulei, Epifaniu. La cinsprezece ani încă i se arată într'o vedenie o „față de rege” care e „compătimirea și bunătatea față de oameni”¹. Incepe un traiu ca al celorlalți: se însoară, are copii, cari-i mor, și soția-i urmează în mormânt².

Ajunge Patriarh de Alexandria (610 sau 611-19), prin voința aceluia patriciu Nichita, care a jucat un mare rol în cîrmuirea, aproape autonomă, a Egiptului la începutul secolului al VII-lea; primește de silă, ni se spune, și, după felul de a trăi, putem s'o și credem.

Dar aceasta nu înseamnă că va fi un simplu funcționar bisericesc al Imperiului. Aici în Egipt patriarhul e, după tradiție, de la Atanasie, de la Chiril, adevăratul succesori al Faraonilor și lumea-l ascultă mai mult decît pe trimessul împărătesc. Astfel el va refusa lui Nichita veniturile pe care le cerea, căci sînt ale Împăratului ceresc, dar, dacă vrea, n'are decît să și le ia, — ceis ce, de alminterea, se face. Se va certa cu șeful administrativ al provinciei și pentru locul unde trebuie să se așeze tirgul.

Un astfel de păstor, un „Papă”, are, direct sau indirect, legături întinse. Astfel trimete la Ierusalim, din partea sa însuși, grîu, legume, fier, pești uscați, vin, o mie de meșteri, pentru refacere după căderea supt Perși la 614. Aflăm despre treisprezece vase egiptene pierdute în Adriatica, despre două vase cu grîu trimese în Sicilia. Se aduce „miere fără fum” din „Africa”. Cutara merge cu grîu în Britania și ia de acolo cositor. Un colț se ridică din perdeaua care acopere activitatea comercială, ce trebuie să fi fost așa de întinsă, a cetății.

E și el un cîrmuitor, care poate da ordine, care e în măsură să creeze așezăminte. La sosire poruncește să i se caute „domnii”, cari sînt săracii, și se numără șapte mii cinci sute de oameni cari ar avea nevoie de ajutorul lui. Hotărăște în ce privește egalitatea măsurilor la negustori; amenință cu arderea, prin minunea lui Dumnezeu, a caselor, pe cei ce vor mai lua

¹ „Compassio et benignitas erga homines.”

² E vorba în biografie și de un Sfint Petru vameșul din aceeași insulă.

mită De două ori pe săptămână îl vede cineva înaintea bisericii, cu evanghelia în mână, în jeț, avînd două scaune lingă el și un *defensor, sincelul*, ca să miluiască oficial; cînd nu vine nimeni, plînge. La Kaisareion el face un adăpost pentru săraci. Șapte case sînt destinate mașterilor.

Cînd Perșii pătrund în Siria, Ioan are în sama lui pe fugari: li deschide adăposturi și spitale. Pentru întrebuințarea lor împrumută în dreapta și în stînga. Așa o va face pînă ce ocupația de aceeași Perși ai Alexandriei îl va sili a merge în Cipru să moară (11 Novembře 619). Călugărirea pe care o cinstește îl ajută cu devotament, și acolo, la Alexandria, e o adevărată oștire, pentru fapte bune, ca și pentru cele mai sîngeroase acte de cruzime.

Credința lui e că toată averea e a Domnului milei și că orice sărac are dreptul său, netăgăduit, la dînsa. „Oricui cere, dă-i”¹. Cu ce drept cercetezi tu ceia ce este a lui Dumnezeu? Să vie și toată lumea și încă ar ajunge. Și cu Dumnezeu e gata să se lupte pentru sărmanii săi. „Așa, așa”, spune el, „o să vedem cine va birui: ori tu trimetînd, ori eu risipînd”².

Și cînd cere de două trei ori nu trebuie răspons. „Dă-i douăsprezece galbeni, nu cumva să fie Hristosul meu și să mă cerce”³.

Oricine e dator să ajute, el însuși începînd cu haina sa, și prelatul cere, impune bogaților: episcopului căruia-i pare rău că a dat, negustorilor. I se dă o plapomă de treizeci și șase de *numismata*. Dar, zice el, refuzînd, cei ce degeră goi? Dar cei ce s’ar hrăni din rămășițele mesei lui și ar muia pînea în zama care se aruncă³? Însă să fie curat tot ceia ce se dă: oaia impură nu se aduce la sacrificiu; do aceia se înlătură banii oferii pentru a face dintr’un hoț, un diacon, cum și corăbierul care a adaus păcatul pierde ce i se dă. Slugile, recomandă el, nu se bat: sînt ca și noi, și rostul nostru e să ajutăm pe acești frați în nevoie.

Și, pentru toate, nu primește mulțămire: „Nu mi-am dat încă sîngele pentru tine”. Iar nepotului, ofensat, îi aruncă această

¹ „Omni petentie da.”

² „Sic, sic, aut tu mittendo, aut ego dispergendo; videbimus vero qui vincat.” V. și Pargoire, *o. c.*, p. 62.

³ „Da ei duodecim nomismata, ne forte Christus meus sit et tentet me.”

amenințare: Voiu face un lucru de se va mira Alexandria. Ceia ce înseamnă că-i va face bine¹.

VI.

Sf. Ioan Calibitul².

Sînt și Vieți astfel redactate încît nu se pot data precis. Una din ele, în care însă, vorbindu-se de acemeți, avem totuși o îndreptare, are toate caracterele unei drame, unei mișcătoare și teribile drame: a Sfîntului Ioan Calibitul², cel ce zace și moare neștiut în coliba d'înaintea casei părinților săi pentru ca astfel jertfa lui să fie deplină.

Tînărul nobil, bogat și cult, care e fiul lui Eutropiu stratelatul și al soției lui, Teodora, întâlnește pe unul din acești călugări, de o mai tîrzie alcătuire, care merge la Ierusalim. Îndată, cîștigat de exemplul acestuia, cere o Evanghelie și, căpătînd-o, se face a merge la școală, dar se imbarcă și trece în Asia.

EGUMENUL mănăstirii unde se oferă îl sfătuiește să se întoarcă: viața la dînsii e prea grea. Abia-i îngăduie patruzeci de zile de încercare, dar prin rugăciuni calde copilul face să fie primit între frați, rămîind acolo șase ani.

Apoi dorul de părinți îl prinde. De ei, dar nu de viața pe care pentru totdeauna a părăsit-o. Iși cere voie de a se întoarce. Pe drum dăruiește unui sărac și smerita haină pe care o purta. În zdrențele celui miluit astfel el apare în strălucita celate, de nerecunoscut, așa era de bolnav și de slab.

Se roagă a fi îngăduit să zacă înaintea casei care trebuia să fie a sa. Acolo-și face un bordeiu și, cînd, la un an, tatăl vrea să-i trimeată ceva de la masă, refuză. Jignită de vederea muribundului, mama ordonă să fie gonit cerșetorul.

Cînd însă, într'un tîrziu, îi vine ceasul morții, cu trei zile înainte, el se vedește. Părinții, sfășiați de durere, recunosc nu chipul, schimbat peste măsură, al fiului de mult pierdut, ci Evanghelia frumoasă pe care o cumpăraseră pentru dînsul și

¹ Pe cel care-și pierde un fiu îl mîngîie naiv cu aceia că i s'a cruțat o mare durere și o mare rușine, căci fiul ar fi ieșit un mare rău.

² *Acta Sanctorum*, II, c. 313 și urm. Sînt acolo două versiuni.

de care el nu se despărțise niciodată. Ultima lui rugăciune e ca trupul să-i fie coborât în pământ astfel cum se găsește.

VII.

Sf. Maur

Din lumea apuseană a acelor care încunjură și ajută pe Sfințul Benedict, întemeietorul unei călugării de un alt caracter, tinzând către munca de la câmp, sau aceia din bibliotecă și atelier, vine Viața scrisă de Faust, „robul robilor lui Hristos”, după moartea sfântului său, supt Papa Bonifaciu al III-lea (607-8), Viață plină de dorința unei activități spornice, a Sfințului Maur, unul din principalii ajutători ai ctitorului și acela care-i duce învățămintele, direcția și disciplina din Italia-de-Sud în Galia francă¹.

Avem a face cu o lume inițială care nu e desfăcută din legăturile cu Orientul. Aceasta se vede și din amănuntul că evenimente din viața lui Benedict însuși sînt datate după Impăratul Iustin, deci către anul 600; alături de „Augustul” constantinopolitan găsim, nu pe regele ostrogot, căci Teodoric e prezentat ca ucigașul nu numai al lui Simah, dar și al Papei Ioan, lăsat fără hrană în temniță, ca un „rege arian, foarte crud prigonitor al ortodocșilor², ci regele Vandalilor Hilderic, cu toate păcatele ce a putut să le aibă și acesta³.

Dar principala legătură cu acel Răsărit o formează iubirea pentru ascesa de regiune egipto-siriană și credința puternică în lupta cu dracul, „prinț al lumii”, care poate fi biruit de oamenii aleși ai lui Dumnezeu, prin minuni. Astfel Maur, fiul senatorului Eutihiu și al Iuliei, ucenicul, încă de la doisprezece ani, al lui Benedict, își vede învățătorul îmbrăcat în sac, cu cilicium pe piele, dormind în picioare ori trîntit pe pământ și pe nisip; se hrănește numai de două ori pe săptămîină și veghiază nopțile cu lacrimi. Dracul e totdeauna acolo ca să fure măcar atenția călugărului, veșnicul lui dușman, în timpul sluj-

¹ *Acta Sanctorum*, II, c. 320 și urm.

² „Rex arianus, saevissimus orthodoxorum persecutor... Arianae perversitatis pastor.”

³ „Tempore Iustini senioris et Hilderici, regis Wandalorum.”

bei, cînd trebuie lovit cu hotărîre pe trupul celui chinuit și tulburat de dînsul. În schimb Maur știe cum se scot dracii din om. La plecarea către Franța a iubitului său discipol, Benedict îi dă, împreună cu regula scrisă de dînsul, o pîne și un vas de aramă cu vin, la care se adaugă apoi, printr'un sol anume, moaște și o scrisoare de pus în mormînt, cum o făceau până tîrziu în părțile răsăritene schivnicii.

Cine se ține de buna disciplină a lui Benedict capătă darul de a face minuni, în care, spre deosebire de Orient, se amestecă și o oarecare știință primitivă a medicinei. Astfel Maur scapă de tăjarea piciorului, în drum, la Vercolle, pe un trimes; tot așa locuiește de o cădere pe un servitor în Alpi; un orb capătă vedere; fiul unei văduve e ridicat de zăcere de către dînsul. Cînd lucrătorii mănăstirii ce se înalță în Franța murmură că acest Italian, Maur, și cu cei patru tovarăși ai lui au venit pentru cîștig, îndată duhurile rele intră în ei, și trebuie ca Sfințul să intervie, iertător, ca să-i dreagă. Tot acolo scapă un cleric căzut de pe schele, pe care-l trimesese regele franc. Maur poate lecu de cancer. El înmulțește și vinul. Sfințul are și visiunea locurilor depărtate. Ingeri anunță loviturile care amenință.

Dar, înainte de toate, Maur, chemat, cu Simpliciu, Anton și Constantinian, de episcopul de la Le Mans, într'o vreme cînd mai era cutare Benedictin la *Fons Rogi*, pe care va voi să-l și viziteze, pleacă avînd misiunea, bine hotărîtă, de întemeietor. De aceia străbate prin văile Alpilor, trece prin satele de supt munte, pe la biserica răsleață a Maicii Domnului din munții Jura („in locis iurensibus”), pe la Auxerre („pagus autissiodorensis”).

Dar, ajungînd la Orléans, îndată după ce se află moartea lui Benedict, episcopul vestește călătorilor, ieșiți din atitea greutăți și încercări, că s'a săvîrșit din viață și acela care dorește să aibă pe călugării italieni. Întrebat de dînsii, urmașul prietenului pierdut răspunde că nu-i trebuie un astfel de ajutor. După zece zile de ședere la Orléans, ei vor pleca deci după norocul lor, care nu poate fi decît de la Dumnezeu.

El și apare, de altfel, fără întîrziere. Un nobil franc, Herderad, și soția lui recomandă ca loc pentru viitoarea mănăstire moșia curteanului regal Florus, de origine probabil ro-

manică, vice-consul de Anjou, Glannafolium. Acesta, aflînd, ar voi să li dea spre creștere și pe copilul lui în vîrstă de opt ani, Bertulf. El vrea să fie tuns călugăr și să fie îngropat în zidirea ce se va ridica: prin testament liberează douăzeci de șerbi.

Se va face deci pe acest teren întâiu o capelă a Sfîntului Martin Panonianul, înmormîntat la Tours și devenit unul din ocrotitorii acestei Galii france. Un sfînt al Noricului, Severin, își va avea apoi o biserică, lîngă care se mai adaugă trei, apărute și printr'un turn în patru colțuri¹.

Dar reputația acestui organizator ajunge până la rege, Teodebert, despre care se vorbește cu respect și recunoștință². El vine, cu fiul Teodebald, la ceremonia primirii în ordin a lui Florus a cărui dregătorie va fi dată nepotului. Sărutînd pe cei patru creatori, el confirmă dania dregătorului său și adaugă pe a sa proprie, scrisă de Ansebold, primul secretar al său³. După stăruinți, el consimte să și cineză la mănăstire. Patrusprezece ani mai tîrziu, Teodebert lasă locul lui Teodebald, care dispărește iute, fiind înlocuit cu Clotar (558), ambii pomeniți de sigur ca patroni ai noii fundații. După doisprezece ani, cînd moare Florus, numărul călugărilor crescuse foarte mult, ajungînd apoi, înainte de treizeci de ani, la o sută patruzeci. Dar o boală grozavă va face ca în cinci luni să moară o sută șaisprezece frați. Maur el însuși coborîndu-se în mormînt.

VIII.

Viața Sf. Adalard.

Viața Sf. Adelard⁴, nepot de fiu al lui Pipin și văr al lui Carol-cel-Mare, a fost scrisă de un călugăr larg inițiat în literatura latină și avînd chiar raporturi cu Grecii. Citează pe Virgiliu, pe Tuluiu, „regele elocvenței latine”, și pe Tertulian, dar și pe „poetul trac” (*thracius vates*) și pe Platon și înțelege ca și el să soarbă la „izvoarele Muselor”. Elocvența, și germană,

¹ „Turris quadrifida.”

² „Eo tempore Theodebertus rex nobiliter regni Francorum apicem gubernabat.”

³ „Qui scriptoribus testamentorum regalium praeerat.”

⁴ *Acta Sanctorum*, Ianuar, I (două versiuni).

deci „barbară”, și latină, a lui Adalard îl încântă, și o laudă în frase răsunătoare¹ Intrebuințează formule luate din mitologie: „flacărele palatului Venerei”, Bellona, Titanii, face etimologii ca „Franci” de la *feritas*. Vorbește de „respublica”, de senat. Deosebeste în geografie „părțile Europei”, menționează pe Troieni și „sinul iliric” și-i place să admită la cei patru consilieri regali. „quadratura” Statului franc. Spune că faima sfântului a mers și la Greci și „în toate insulele mării”. Cunoaște matematicile și face jocuri de numere; amintirile lui de muzică îl pun în stare să pomenească de „diapente graecum”. Culege din grecește cuvinte ca „threnos”, „characterisma”, „philopompus”, „agape”. Dă aspectul figurilor și descrierea locurilor, ca pentru mănăstirea Corvey.

Dar e un foarte bun și pios creștin, care e bucuros să afle la eroul său de sînge carolingian ce căutau biografii greci la sfinții din Siria, cu două, trei veacuri înainte, ceia ce înscamnă că el cetise astfel de opere, care au trebuit să devie foarte rapide populare: Astfel admiră, cetind viața Sfântului Silvestru, pe marii milostivi, primiți pentru aceasta în ceruri, și strigă cu sfântul: „ce bine ar fi să ne împărțășim, fie și cit de puțin, de sărăcia lui Hristos!”². Pentru milostenii, ca împărțirea casului, se ceartă cu chelariul, pentru ca apoi, în chip minunat, să apară două cară: unul cu brînză, altul cu pește. Lacrimile-i par o datorie și le varsă oricînd: plînge între cîntări, plînge gîndind la ce este.

Pe lume acela care fusese paj la curte (*tyro palatii*), la început, se face călugăr și fugă la Monte Cassino, ceia ce nu-l împiedică de a fi tutorul lui Pipin-cel-Tînăr în Italia, sfătuitorul lui Lotar, prietenul lui Ludovic,—un „Roboam”, căruia contemporanul îi zice *Ludovicus Augustus*. Dar influența lui se întinde mai ales asupra unor acte în legătură cu această menire creștină. Astfel conștiința-l oprește de a aproba desfacerea căsătoriei lui Carol de Desiderata, fata regelui Desideriu, încheiată

¹ „Quem si vulgo audisses, dulciffuus emanabat. Si vero idem barbara, quam teutiscam dicunt, lingua loqueretur, praeminebat caritatis eloquio. Quod si latine, iam ulterius prae aviditate dulcoris non erat spiritus“; p. 109.

² „Utinam vel in modico paupertati Christi participaremus!“

și cu „jurămintele citorva Franci”¹ și deci va refuza să servească pe regină. E Francul despre care Papa Leon poate spune că, dacă și el înșeală, nu va mai afla crezare nimeni din neamul lui. Impreună cu Raban Maur², și el e contra „tiraniei celor mai puternici” și va prefera să fie exilat în insulele Hyere (*ad. Heri insulam*). Crește pe Sf. Anscariu, care, trimis de Ludovic, va predica în Danemarca, regelui Heriold. Pune episcopi ca pe Hildeman la Beauvais și intervine pentru pace ca între orașul Spoleto și orașul Benevento.

Partea pur istorică e astfel întretesută. E vorba într’însa, pe lângă aceia de cari s’a pomenit mai sus, și de rudele lui Carol-cel-Mare, care sînt și ale lui Adalard: Wala și sora Gundrada, Bernard, *Bernarius noster*, și sora Teodrada. Dar și aici pentru că defavoarea regală îi va trimete pe un timp lung, ani de zile, la mănăstiri: Wala la Corvey, Bernard la Lhérins, Gundrada la Poitiers³.

BCU Cluj / Central IX.iversity Library Cluj

Viața Sf. Eduard „Confesorul”⁴

Viața scrisă, ceva mai târziu, supt regele Angliei Henric (dar sprijinită, evident, măcar în parte, pe izvoare absolut contemporane), a Sfintului Eduard († 1066), care a domnit peste vechiul regat anglo-saxon în al XI-lea veac, e înainte de toate o laudă pentru pietatea nesfîrșită a eroului și o înșirare de minuni care se fac în jurul lui și pentru dînsul, elementul istoric fiind, iarăși, adaus pe alături și străbătut de același sentiment al bunătății și al misterului.

Edmond, a cărui viață reală se presintă adesea cu totul altfel, e rege „din sinul mamei sale”. Crește în condiții de pregătire călugărească, pe cînd mama sa, Ema, e în Normandia. Își trece vremea cercetînd mănăstirile. În acest timp, „sabia dușmană” (*gladius hostilis*) însîngerează țara: bisericile sînt dis-

¹ „Quorundam Francorum iuramento.”

² V. ale mele *Cărți representative*, I.

³ Citează și pe Pascasiu Ratbert (p. 111).

⁴ *Acta Sanctorum*, Mart. Cf. și ediția lui H. R. Luard, *Lives of Edward the Confessor*, Londra 1858.

truse, preoții fug. Regele Etelred moare, fiul său Edmund Coastă-de-fier (Ironsides), e ucis și, cu dînsul, fiii lui; acciași soartă o are Alfred (cel zis Aetheling), fiul Emei¹. Eduard caută un sprijin și un refugiu în rugăciune; mana s'a măritat cu biruitorul danes și el e singur și urmărit²; promite a merge la Roma. Peste puțin se va stinge, cu Canut, însăși dinastia lui, și el, Eduard, va deveni rege.

Va fi, după voia Domnului, un rege al păcii, în ciuda Danesilor cari-l pîndesc³. Ca și risipitorilor sfinți ai Orientului, ca și lui Ioan Eleemosinariul din Alexandria, nu-i pasă de bani: cînd hoții pradă Vistieria lui, Eduard răspunde cui îi aduce vestea că poate hoțul era în mai mare nevoie, și lui „ce a rămas îi ajunge”⁴. Dacă se însoară cu fata bogatului, vicleanului Godvin, trădătorul său, e cu hotărîrea de a rămîne virgin: vechiul ideal siro-egiptean se păstrează deci. Ar merge la Roma, da, unde a fost, de altfel, Canut, dacă l-ar lăsa supușii, dar capătă de la Papa privilegiu pentru abația din Westminster și iertarea tributului promis de regele danes. Pentru alîta eylavie, are de la Dumnezeu darul de a tecui de boti, ca scrofulule, de a face pe orbi să vadă. Moartea lui va fi oînălțare, ca a tovarășilor de principii din Răsăritul extra-european.

Minunile sînt necontentit întretesute. Unde nu sînt, amintindu-se și cele mai vechi, în folosul bunilor regi Edvin și Oswald, „acea cinste a Angliei”⁵! La mănăstirea Glaston, Brithwald de Winchester vede pe Sf. Petru care unge pe viitorul rege Eduard, cu prezicerea că „în regatul Angliei, care e regatul lui Dumnezeu, după acesta Dumnezeu va îngriji cum va crede”⁶. Într'o viziune Eduard însuși prevede moartea regelui Danemarcei, care de fapt cade în apă cînd vrea să-l atace. Altă dată vede pe cei șapte cari dorm într'o peșteră din Orient. „Ochiul

¹ „Ab hostibus civibusque.”

² „Mater aemuli nostri nuptiis tradita est. Ita solus relictus sum et quaerunt animam meam.”

³ „Sola tamen Dacia, adhuc spirans et anhelans caedes Anglorum, interitum minitabatur.”

⁴ „Nobis sufficit quod remansit.”

⁵ „Illud Angliae decus.”

⁶ „Regnum Anglorum regnum Dei est. Post istum providebit regem ad placitum suum.”

intern străbătut de o lumină spirituală” pătrunde păună la Efes¹. La doi pelerini angli² se arată Sfântul Ioan, care restituie regelui inelul lui. În boala lui, acesta vede prin somn pe doi călugări din copilăria lui cari-i destăinuiesc ce va cădea asupra Angliei pentru păcatele ei. Trupul celui atît de curat face minuni: după treizeci și șase de ani e găsit încă întreg.

Istoria, pe care autorul o presintă une ori foarte viu, ca în acel vechiu izvor necunoscut, e și ea adesea frămîntată cu aceste credințe și superstiții. Se recunoaște că, în lipsa de moștenitori după moartea lui Ethelred, țara însăși s'a supus lui Canut³. „Neînvinsul” Edmund e ucis și, în „discordia civilă”, Alfred piere și de loviturile supușilor săi.

Conspirația lui Godvin contra lui Eduard, de la care îndepărtase rude și amici, și pedeapsa lui sînt presintate cu multă vicieciune, minunea amestecîndu-se cu însăși realitatea, astfel: „Stătea cîndva regele la masă și alături de dînsul contele Godvin, Cei doi fii ai lui; copiii Harold și Tostig, se jucau în fața lor”⁴. Ajung a se bate serios, și Harald apucă de păr și trîntește pe fratele său, „ceia ce face pe rege să prevadă luptele viitoare dintre dînșii. Cînd Tostig e ucis lingă regele Norvegiei și Eduard acuză pe Godvin că din cauza lui i-a perit fratele, Alfred, contele se învecă la masă cu bucățica. Regele strigă: „scoateți pe cînele acesta”⁵. Aici se simte contemporanul⁶.

Se va reveni la tonul istoric numai la patul de moarte al regelui sfînt, a cărui profeție e ascultată de Robert, „păzitorul sfîntului palat” (*sacri palatii custos*), de Harald, de episcopul Stigand, care înlătură pe Robert (de Jumièges) la scaunul arhiepiscopal de Canterbury, și, suspendat însuși de Papă, „puțin după aceea a crăpat și i s'au răspîndit mațele”⁷. Mai

¹ „Oculus interior spirituali perfusus lumine.”

² „Duo Anglici ad adorandum Salvatoris sepulchrum Hierosolymam profecti.”

³ „Defuncto rege Ethelredo, magna pars insulae, legitimis haeredibus abdicatis, Canuto, qui regnum invaserat, manus dedit.”

⁴ „Sedebat aliquando rex ad mensam et a latere eius comes Godwinus. Huius duo filii, adhuc pueri, Haraldus et Tostius, ludentes coram eis.”

⁵ „Extrahite canem istum.”

⁶ A se nota și expresia pentru Împăratul bizantin: „imperator constantinopolitanus.”

⁷ „Paullo post crepuit et effusa sunt viscera eius.”

departe se va povesti cum Harald, ajuns rege, va călca pactul încheiat cu ducele Normandiei, pentru ca el însuși să fie atacat și de regele Norvegiei și de Tostig, în așteptarea încercării ducelui ultramarin Gulielm, începătorul altei dinastii.

X.

Viața Franciscanului Oderic de Pordenone.

Pentru cunoașterea Orientului în secolul al XIV-lea e de un deosebit interes Viața călugărului franciscan Oderic de Pordenone¹. Nu pentru partea pur biografică, ci pentru drumul pe care-l face, în părțile răsăritene cele mai depărtate, acest îndrăzneț misionar.

Se admite că el a călătorit între anii 1316 și 1328, pe o vreme, când, din nou, mai ales din partea Francesilor, ideia cruciatelor, era vie și provoca încercări ale „sfântului pasagiu”².

Până la Trapezunt îl puteau duce corăbiile venețiene care mergeau cu un *viaggio* special la acest port, stăpînit de un Împărat grec de concurență față de cel din Niceia, mutat la Constantinopol. De la început chiar exagerări de visionar, dar și de șarlatan sau de lesne crezător, se amestecă în povestirea lui. Aici a văzut pe omul care mîna ca o turmă, ori ca un cîrd de gîște, nu mai puțin de patru mii de prepelițe, pe care le ducea astfel cale de trei zile depărtare, la localitatea neidentificabilă, „Tegana”, ca un dar Împăratului; ele și dorm unde li fixează el popasul.

De acolo trece în Armenia Mare de lîngă Caucas (*Armenia Maior*), la localitatea „Caricon”, devastată de Saracini și de Tătari, și la muntele „Sarbi Sarbolo”, unde s’a oprit arca lui Noe. Astfel atinge el marea piață a comerțului oriental care e Tebriz, Tauris al creștinilor, și el judecă, văzînd îngrămădira de mărfuri din tot Răsăritul, că de aici se scoate mai mult ve-

¹ *Acta Sanctorum*, Ianuar, II, c. 268 și urm.; dar și în Yule, *Cathay and the way thither*, I-II; H. Cordier, *Les voyages du... frère Odoric*, Paris 1891. Bibliografia completă în articolul, îngrijit, de Yale și de Beazley, în *Encyclopaedia britannica*, ed. a 13-a, XX, p. 10.

² V. și cartea mea *Philippe de Mézières et la croisade au XIV-e siècle*, Paris 1896, la început.

nit decît din tot regatul Franciei. Aproape, e un munte cu sare, unde poate veni oricine să se aprovizioneze.

„Soldolina” lui a fost identificată cu Sultanieh, reședința unui arhiepiscop. Aici e, spune călătorul, „Împăratul Perșilor”, adică Hanul Mongolilor, stăpîn și al Persiei, care iarna merge aiurea la „Axam”, pe „marea” „Abacut”.

Indreptîndu-se spre depărtata Indie, scopul drumului său, Oderic e condus acolo de Tatari, de-ai acestui „Împărat al Perșilor” firește, — care, cum știm, era socotit ca amicul creștinilor, gata să atace împreună cu dînșii pe Musulmanii din Egipt, stăpînii Siriei. În India-de-sus”, el se oprește la „cetatea celor trei magi”, „Casan”, care fusese distrusă de alți Tatari. Calea urmează pe la „Gest” lingă „Marea Nisipurilor” (*Mare Aenarum*), pe la „Coprum”, cu ziduri mari și palate, pe la Ur, care ar fi vechea cetate haldeiană, căci ne aflăm în Haldeia, în părțile Babilonului, ciudată țară, unde, ni se spune, „bărbații care și țese, iar femeile nu”¹. Yale crede că Oderic a atins, ca să ajungă la cea ce descrierea numește „Marea Oceanului”, orașele Kashan, Yasd („Casan” și „Gest” de mai sus), Persepolis, Siraz, Bagdad.

La „Ormes”, care e Ormuz, pe Golful Persic, misionarul se imbarcă pentru ca să ajungă la acel „Chanaan”, care se poate celi, evident, și Thanaam, după editorul engles o „Thana”, care nu are nimic a face cu cea de la gurile Donului, mare întrepisit al Veneticienilor. Aici fuseseră jefiți de curînd trei frați din Ordinul lui Oderic, trei Italiani și un Georgian, ale căror case, ascunse pios de un alt misionar, dominican frances, el le desgroapă și le iea cu sine.

Aici începe cea ce el numește „Imperiul Daldili” (*dal Dili?*), unde sînt maimuțe și alte ciudățenii ale firii. La „Polumbus” se culege piperul. De aici merge la cetatea „Sandon”.

Se găsește îndată în alt imperiu, al Malabarilor, căci acesta trebuie să fie în adevăr, ori „imperium Ezaminibar”, ori „regnum Mobar”. Corpul Sf. Toma și Nestorienii din aceste părți se pomenesc și de alți scriitori din veacul al XIV-lea, cari știu și de „creștinii botezați cu foc”, după un rit special și straniu.

¹ „Ibi viri nent et filant, mulieres vero non.”

De aici se va trece în Indochina și China, atingînd și marile insule vecine, ca Sumatra. Povestirea pomenește țara caldă „Lomori”, teritoriul „Zomploc”. În insula Iava, un rege e stăpîn peste „șapte alții” și stă într'un mare palat împodobit cu aur și argint, în luptă cu „Magnus Catay”, deci cu Impăratul Chinei.

În partea cea mai obscură, cu toate încercările de deslușire, a călătoriei. E vorba de „țara Pacen sau Thalamssyn”, unde se găsește cauciucul, de un „regnum Zapa”, unde se află nu mai puțin de 14.000 de elefanți, toți domesticiți, de „țara Insimean”, de „insula Sylan” (Ceylan), cu multe rubine, de „insula Dodyn”, unde se mănîncă oamenii în familie. Prin aceste locuri sînt 6.000 (1) de „regi”.

După ce s'a ajuns la „provincia Manzy”, care e tot una cu „India-de-sus”, totuși altfel pomenită mai înainte, se întîlnesc ofițerii Impăratului chinez, Marele Han („Magaus Can”). Locuile, spune Italianul, sîmănă cu partea de la Treviso și Vicenza. „Cetatea Soustalay” i se pare că face cît trei Veneții; se aduc pe aici mai multe mărfuri decît în toată Italia. Prin „cetatea Saiton” se atinge „cetatea Suctio”, unde sînt „găini cu lînă”.

La marea „cetate Chamsana”, „a Cerului”, sînt douăsprezece porți și „lagune ca la Veneția”¹. Alte peisagii amintesc Padul lîngă Ferrara. „Frîncul” e dus acum la „Cambalech”, la Peching, după dorința lui de „a se ruga pentru viața Marelui Han”².

Vede acolo, unde mai sînt Franciscani, grădina zoologică a Impăratului, cu 3.000 de dobitoace și patruzeci de poduri de piatră. Pe aproape se notează „cetățile” „Mensy”, „Lenesium”, „Sucumat”, „Thayde”.

După ce stă trei ani în aceste locuri, Oderic se întoarce prin „țara Preotului Ioan”, care, aici nu e, ca de obicei, Abisinia, ci o parte a Indiei, cu cetatea „Tozan”. E sigur că, de la „provincia Kamsan”, a intrat în Tibet, căci numai acolo e, ca „Papă”, „Abani”, ai cărui preoți știu să scoată dracii. Caracterul religios al stăpînului acestei țeri explică în de ajuns confuzia cu „preotul” abisinian.

¹ „In aquis lacunarum... sicut civitas Venetiarum.”

² „Ut roget pro vita Magni Can.”

Restul călătoriei nu se înseamnă în ce ni s'a păstrat de la acest imitator al lui Marco Polo. După ce dictase povestirea sa -- și dictarea explicită marea greutate pe care o presintă numele — unui alt Franciscan, Guglielmo di Sologua, Oderic se îmbolnăvește în calea spre Avignon și, întorcându-se spre locurile lui natale, moare în mănăstirea de la Udine, la 14 Ianuar 1331, tocmai cînd stă să plece noua cruciată, în vederea căreia și făcuse ha-ardatul său drum.

N. Iorga.

O culegere de acte despre stăpînirea lui Mihai Viteazul în Ardeal¹

Ceia ce dă azi d. Andrei Veress pe socoteala Fundației Ferdinand, în vreo patru sute de pagini, cuprinde în cea mai mare parte știri din „gazetele” contemporane, după un manuscris din Biblioteca Națională de la Viena, și citeva acte de o importanță cu totul redusă privitoare la procesele pentru averea lui Petru Șchiopul și a fiului său Ștefan, precum și donații ardelenene ale gloriosului Domn. Valoarea acestora se arată în cele ce urmează înainte de a mă opri asupra unei informații, de origine polonă și spaniolă, care accia e în adevăr de folos.

Astfel, „Avisul” din Pilsen, 16 Ianuar 1600 (no. 11), nu face decît să dea foarte pe scurt ce se află într'un raport venețian și unul modenese. Cel din Veneția, de la 22, nu e mai plin de lucruri nouă (no. 14). Dar scrisoarea din Brașov despre primirea de Mihai, în Mart, a lui Huraia-Aga, e deosebit de importantă (no. 57).

D. Veress a reluat în cercetare, după copiatorii pentru colecția Hurmuzaki, corespondența de la Curtea imperială și de la Roma a trimișilor venețieni. Corespondența de la Curtea imperială a reprezentantului ducelui de Modena e de mult mai mică valoare.

Insemn documentele cele mai importante: raportul din 10 Ianuar 1600, cu alaiul aducerii la Pilsen, de solii lui Mihai

¹ Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești, volumul VI, Acte și scrisori (1600-1601)*, București 1933.

Viteazul, a prăzii de la cardinalul Andrei Báthory (no. 7). Curios raportul din 20 Mart, în care e vorba de ceasornicul lui Andrei Báthory și de un Ragusan, care voia să se facă „rege al Bosniei” și care pierd din ordinul Domnului (no. 64; v. și no. 65). Cel din Roma, 8 April, vorbește de nehotărîrea religioasă care s'ar observa la Mihai, care merge cinsprezece zile la ortodocși și cinsprezece la catolici și a dat catolicilor șazeci de sate de cretici; a luat casa lui Gașpar Kornis (no. 7).

Apoi scrisoarea, de altfel fără cuprins, a lui Aga Leca (no. 4), una a lui Mihai Viteazul către dogele Veneției (no. 5), ordinul lui Rudolf al II-lea, din 11 Ianuar 1600, de a i se trimete lui Mihai 30.000 de taleri (no. 8), o scrisoare a lui Mihai pentru un proces (no. 10), un privilegiu pentru Cluj (no. 15), pîra făcută de doi vameși către dînsul (no. 16), importanta intervenție a lui Mihai pe lîngă Nicolae Pallfy (no. 25), o cerere a lui David Ungnad pentru subsidiul lui Mihai (no. 26), însemnata scrisoare a acestuia către Papă, 2 Februar 1600 (no. 27), cererea lui pentru castelul Adorjan (no. 28), adresa către Statele Boemiei (no. 29), răspunsul (no. 54), scrisoarea către ambasadorul spaniol la Praga (no. 31); un raport din 12 Februar al comisarilor imperiali (no. 35), măsurile pentru ținerea solilor romîni la „Lebăda Albă” din Praga (no. 41; cf. n-le 46-7), pentru săbiile trimese Domnului (no. 42), un raport al lui Carlo Magno (no. 66), o scrisoare a lui Sigismund Báthory către Ieremia Movilă (no. 68), raportul lui Paolo Giorgi Ragusanul (no. 90, cu *skano* pentru „scaun”).

Din Polonia vine o hotărîre regală pentru certele de hotar cu Moldovenii (no. 78).

Apoi resumatul unei scrisori din 8 Maiu a lui Mihai către Rudolf (no. 93), o a doua scrisoare a lui Leca (no. 95), scrisoarea din Hotîn a lui Sigismund (no. 98) și descrierea luptei de acolo, făcută de Voievodul Rusiei către fiu (no. 99), explicația lui Rudolf pentru ce trimete Domnului (no. 100), explicația lui Mihai către arhiducele Mathias, pentru ocuparea Moldovei (no. 102), ordinele regelui Poloniei și ale lui Zamoyski pentru a se organiza rezistența (n-le 103-4), o descriere germană, foarte bogată și sigură, a luptei din Moldova (no. 107; v. și no. 108), cererea de ajutor a regelui Poloniei în Prusia (no. 109), un act despre pericolul ca Mihai să nu iea Beiușul (no. 110), men-

țiunea unui Corlatovici, fost castelan de Orade (no. 118), a pazei Logofătului la Cluj (no. 120), scrisoarea lui Sigismund al III-lea către Rudolf, despre invazia lui Mihai în Moldova (no. 121), scrisoarea lui Mihai pentru rechemarea a trei pribegi unguri (no. 123), două răvase ale lui Leca (n-le 125-6, 134, 189), o scrisoare a lui Zamoyski despre solul lui Mihai (no. 128), scrisoarea regelui polon către senatori despre acesta (no. 129), o scrisoare a Electorului de Mainz despre dînsul (no. 130); a lui Mihai către regele Sigismund despre solul ce trimete (no. 131), a regelui către Han (no. 135), un răvaș al căpitanului de Gurghiu, Constantin Stolnicul (no. 139), scrisoarea lui Mihai către un Polon (no. 144), o socoteală pentru armele lui Mihai (no. 145), *importante însemnări românești ale lui Teodosie Logofătul*, p. 155 (cele de la no. 152 trebuiau date și ele în facsimile), scrisorile lui Mihai către Sibiu (n-le 151-3), către Sebeș (no. 155), către Camera din Zips pentru niște arme (no. 156), raportul ambasadorului spaniol (no. 157), care *crede că Mihai a fost giuvaergiu*, scrisoarea lui Mihai către prefectul de Beiuș pentru a opri niște Cazaci (no. 160), alta pentru o cercetare (no. 161), un răvaș al lui Todoran Boer din Rodna (no. 162). Acte imperiale privitoare la Mihai (n-le 165-6), actul de primire de către Statele Ardealului a Cazacilor rebeli (no. 172), scrisorile lui Csáky și Baltazar Kornis către Leca (n-le 173-4), plîngerea d-rului Muralt (no. 175), scrisoarea din Cordăreni a lui Zamoyski (no. 178), scrisoarea lui Makó și a tovarășilor către Leca (no. 179), a lui Sigismund Báthory, de lângă Prut (no. 181), știri despre lupta de la Mirăslău (n-le 182-3), o scrisoare a judeului din Brașov despre familiile boierilor (no. 184) una a lui Zamoyski pe malurile Sucevei (no. 185), a lui către ostașii din Suceava (no. 187), a lui de lângă Bacău (no. 191), raportul lui Tommaso Cavriolo despre lupta de la Mirăslău (no. 195; v. și no. 196), scrisoarea Statelor către Baba Novac (no. 197), care o dă lui Mihai, a acelorași către Mihai (no. 198), socoteala unui dar pentru Kornis (no. 199), un act pentru oprirea Logofătului Teodosie (no. 201), o scrisoare a lui Zamoyski de lângă Focșani (cari existau deci, ca sat, la 1600; no. 203), o scrisoare a lui Csáky despre înfrîngerea lui Mihai (no. 205), dăruirea către Csáky a întregii averi a învinsului (no. 218), scrisoarea lui Zamoyski de lângă Plocești (no. 219),

alta de la Bucovel (no. 221, foarte importantă și pentru visul de Constantinopol și pentru amintirea regelui Ștefan), ziarul Polonului despre campania lui Zamoyski (no. 222) (*Ieremia refuză jurământul de confundarea țerii sale cu Polonia și alt sistem de a alege Domnii*). Din nou, în povestirea de mare importanță a unui Polon despre campania contra lui Mihai, *apar Focșanii, sat, împărțit între două țeri* (p. 214). Se pomenesc și cele trei biserici din Buzău „*eminentiora aliis*”. La p. 246 e vorba de *oppidum* Ploești. Notăm și cererea Ardelenilor către Zamoyski pentru prada făcută de Moldoveni în Ciuc (no. 225). Și altă cerere către Poloni (no. 226). Pentru lucruri date lui Mihai, n-le 230-1. O scrisoare a Banului Udrea, no. 231 (se cere liberat de Ioan Potocki). O scrisoare a episcopului de Camenița către Papă (no. 233). Știrile moldovene de la no. 251 (*mențiunea Piteștilor*). Foarte importanta scrisoare a lui Mihai de la Orade, 12 Decembre (no. 259). Tot așa raportul din Viena, 16 Decembre (no. 261), unde, pe lângă știrea, falsă, despre numirea lui Moise Szekély ca Domn muntean al lui Zamoyski, e descrierea intrării la Brașov a Doamnei și fiului lui Mihai în opt cocii acoperite, cu cîte zece cai, de mătăasă roșie cu nasturi de argint-aurit. „*Ea e o femeie tânără (frisch), cu o față lunguiată și ochi negri, căreia-i e asemenea fiul.*” Socoleli pentru soli romîni (no. 268; cf. și no. 297). Ingrijiri pentru primirea lui Mihai la Viena (no. 270). Raportul ambasadorului venețian la Viena (no. 280; arhiducele Maximilian ar fi spus că Mihai s'a dus la Veneția ca să-l întărească... dogele). Scrisoarea lui Mihai către arhiducele Mathias (no. 281). Bogata descriere venețiană a venirii lui la Praga (no. 283: „are bună înfățișare și vrîsta poate de patruzeci și șase de ani”; suita de cinczeci-șaizeci „par Țigani”). No. 310, cu știri din Viena, tratează pe Mihai de „o persoană fină, serioasă”. No. 322 e chitanța vameșului grec Teodor. Pensie acordată lui Aga Leca (no. 324). O procură a lui Mihai pentru moșia lui din Boemia, în minile lui Carlo Magno (no. 326).

Apoi scrisoarea lui Mihai către Matthias (no. 376). Altă scrisoare a lui Ieremia (no. 382). Măsuri ale regelui Poloniei contra unei eventuale invazii a lui Mihai (no. 385). Scrisoarea lui Mihai către Matthias despre victorie (no. 389). Buletinul de victorie al lui Mihai către nunțul Spinola (no. 362; atribuie succesul, din

politeță, întâiu lui Basta și nu uită pe oșteni: *industria domini Bastae et mea constantiaque militum*). Scrisoarea din 8 August a lui Ieremia către Ioan Potocki, dînd vina înfrîngerii pe Unguri (no. 395). Scrisoare despre pretendentul Iancu (n-le 397, 410). Un nou portret al lui Mihai după o broșură germană din 1601, la p. 248.

La no. 438, iar mențiunea chemării din Tirol a fiului lui Petru Șchiopul. La no. 442, Dionisie Rali Paleologul în castelul lui Mihai, Kynsburg (cf. no. 446). La no. 415, Teofil Mihail Grecul, negustor „al lui Mihai”: pentru el iscălesc Buzestii: Radu, Preda, Stroe (nu „Stroia”), și doi Leca, Aga și Comisul. Pentru averea lui Mihai (n-le 459-60: și doi „dînți” de aur, dar nu dînți din gură; Rudolf „pune în buzunar” optzeci de rubine).

Donațiile privesc pe Gheorghe Bortun, zis Pitarul, din Caransebeș, „provisor albensis” (no. 1; cf. n-le 6, 21, 150), pe Fabiu Genga (protest al proprietarei, no. 3), pe Vasile Bîrsan, boier de Făgăraș (no. 31), pe Secui (no. 51), pe Mihail Imecs (no. 58), pe locuitorii de la Tîrgul Murășului (no. 59), pe Andrei Szereday (no. 67), pe soldații lui Ioan Pitarul (no. 80), pe un Ștefan Berzi (no. 81), pe Ștefan Csáky (no. 138), orașul Cluj (no. 140), pe Ioan Keserü (no. 142).

Greșeli nu sînt mai puține ca altă dată. Le însemn pe cîte nu mi-au scăpat, și se va vedea ce listă fac. Dogele Venetiei la 1600 era Marino, nu Mario Grimani (p. 29, no. 20). „Dienige Nation”, no. 22, e imposibil. La pagina 31 „indies” pentru „in dies”. „Reiherfedern” (p. 55, nota 3) sînt „pene de cocor”, nu „de cocostîrc” (!). „Puschen” *ibid.*, e surguciu, nu „legătură”. Aflăm (p. 58, nota 4) că soția lui Ieremia Movilă era Elena, nu Elisabeta (!). Ceva mai departe, la pagina 68, no. 64, nu trebuie imposibilul „s'è l'haveva”, ci „se l'haveva”. La pagina 76, no. 71, nu poate fi „spiaciuto”, ci „piaciuto” Papei că Mihai a dat șaizeci de sate ale „ereticilor” la catolici. „Charnawce”, la pagina 78, nefiind identificat cu Cernăuți, lipsește din tabla numelor. La p. 84, no. 79, nu „și bene”; ci „sebene” („de și”). La p. 91 nu poate fi „Szász Sebes” în raportul italian al unui Ragusan. La p. 95 trebuie „Deli Marco”, nu „delli Marco”. În no. 98 Sigismund spune că s'a retras la Prut, nu că vrea să a-

tace acolo pe Mihai. În text trebuie „annuiturum”, nu imposibila îndreptare, „annu[m fu]lurum”! La no. 106, p. 112, nu se poate „di rispetto fede”, ci „di sospetta fede”. Nu se poate (*ibid.*) spune că Tatarii pradă „gentilmente”. „Cazacii Nizovii” (p. 119) nu sînt „de Nizov”. La p. 123 nu trebuie punct după „Macedonia”, cum nici virgula următoare. În titlul de la no. 122, nu se zice „Cercheriane”, ci „Cerchesa”. În cel de la no. 135 Hanul nu e „Kazy Gierig”, ci Gazi-Ghirai. La no. 141, p. 194, nu se poate adăugirea „i[r]rite et leg[iti]me emanatae”, nici „omni[bus... in]sertis litteris”. La p. 150, no. 148, lectura textului românesc e greșită: „șes[e]”, nu „șest”, care nu are sens. La no. 154, p. 160 trebuie „coniunget”, nu absurdul „convinget” (!). Se știa că Muralt e nu Italian, cum crezusem, ci Elvețian, printr’o lucrare analizată în a mea *Revistă Istorică* despre Elvețienii la noi, înainte de publicarea cărții d-lui Veress; dar de ce d. Veress continuă a-i zice „Muralto”? La p. 189 „pie ac *potitiae*”, e imposibil. Ce se pune la no. 185, p. 195, pentru „Panowie Milojey” (= milostivi), îmi pare enorm. „Longo Moira” din scrisoarea lui Zamoyski nu e „Lîngă Moară”, ci Lunca Mare (pp. (pp. 201-2). „Fece Alto”, p. 206, e a face „halt”, deci nu literă mare. La p. 218 Stoichiță e tradus Stoica. La p. 222 lipsește virgula de la: „Valachiam, nostri Transalpinam” și pentru „us”, trebuie, cred, „is”. Tot acolo: „ab *exercitu* Mlis Vrae duce” e imposibil. „Raduljo” și „Radulae” nu se potrivesc. La p. 223, no. 204 „*id est* in ea quoque causa erit nobis faciendum” e rău celit pentru „*idem*” (atîtea într’o singură scrisoare). În nl. următor, nu se poate „rabiae” pentru „rabie”. La p. 226, no. 208, „requiremus” e greșit pentru subiectivul „requiramus”. În ce limbă e. tot acolo, „Caeterum *studio* atque observantiam nostram Ill-mae D. Vrae *deferendamus*”?!)

La no. 215, p. 232, nu se poate „riconeciliatione”. La p. 238, no. 220, „*quantos... fuerit numerus*”, pentru „quantus”. P. 221, în titlu, nu se zice „rîul Teleajenu”, ci „rîul Teleajen”. La același nr. nu se poate „*re ipse in dies crudelior esse coeperat*”. „Nahaienum” e „Năieni”, iar la tablă „Nahaie”. „Mons Stenus” e Stonul. De rectificat „cales” (calles). Nu „*montem coeperant*” („începuseră muntele”), ci „*ceperant*” („îl ocupaseră”). La p. 241 nu „*aperuissent*”, ci „*operuissent*”. Tot acolo e „fossa” pentru a face inteligibil pasa-

giul de la „nudatam silvam”. Ce poate fi „pars ad *catos* (=colles) refugeret”? „Aversas convalles” e de sigur pentru „adversas”. Trebuie „tantisper”, nu „tantis per”.

Toată bucată e un model de rea publicație. La pp. 242-3 nu „palatinum constitutionem”, ci „palatinorum”. La p. 243 nu trebuie „Иаврилко”: e Иаврилко, cu *l* moale polon „Silva Low Wielki” e tot Lunca Mare (și Low pare rău cetit pentru „Lone”) Nici Bekaczin nu e bine cetit, fiindcă e vorba de Răcăciuni (p. 244). Bătălia cu privire la care nici d. P. P. Panaitescu n'a putut lămuri pe d. Veress e cea de la Lunca Mare. „Laverest”, nidentificabilul între Focșani și Buzău, e „la Verești”. sat dispărut ori confuzie cu unul care s'ar putea găsi în aceste părți. Dacă se cetește în loc de „Nerest” „Ucrest”, e Urechești, unde e și mănăstirea cunoscută (*ibid.*). La p. 245, r. 5 de sus, virgula e de pus după „referentes”. Urmează în curînd încă o propoziție nepunctuată. „Prae occupandos” trebuia scris „pracoccupandos”. Frasa de la „XII-a octobris” înainte e total stricată. La p. 246 nu se poate „valachianus”, ci „valachicus”, nici „coniunctius” pentru „coniunctus”. „Colones” e pentru „colonos”. Inainte de „non computo Valachos” trebuia începută propoziția. Ceva mai jos nu e „sequetur cum dux”, ci „eum”. Virgula dintre „ad hiberna” și „relicto” strică tot sensul: oastea ar avea să fie lăsată la iarnatec. Toată punctuația e și aici cu desăvîrsire greșită. Intre „audacia” și „Michael” virgula se impunea. La p. 248 virgula trebuia înainte de „quartum”. Ceva mai jos „pracdi” (pentru „pracdae”); „inhians” e imposibil. La p. 249 trebuie „sacerdotes” pentru „sacerdote”. Mai jos „cum eius *thesauri*” (nu „thesauris”) „media parte” și fără virgulă înainte de „media”. La p. 250 nu se poate punctul „neque sciatur, quo cum” ci „neque sciatur quocum”. La p. 252, r. 3, de sus, trebuie „iumentorum” nu „iumentorium”. La p. 253, r. 14 de sus, nu poate fi „convictissimus”, ci „coniunctissimus”. In al treilea aliniat, „summa cum gratitudine”, nu „summae”. La p. 258 trebuie „Ausgab” („relaxatio”), nu „Aufgab”. La p. 259, r. 5 de jos, „iudicia” nu „indicia”. Tot acolo, nu „per nuntios ac Sacra Caesarea Maiestate”, ci „ad Sacram Caesarem Maiestatem”. D. Veress ar putea fi rugat să explice ce poate să însemne „aut illi ullis... ilaturum” (p. 260). Mai departe: „oculis quorundam consiliis”

în loc de „occultis”. „Stabilienda causa” e în loc de „stabiliendi causa”. E neadmisibil jos — și nu e greșală de tipar — „praemunt” pentru „promunt”. În titlul no. 240 nu se poate „satul Vacă” (!) în loc de „satul Vaca”. Nota 1 la pagina 267 e rău redactată: s’ar crede că e vorba de Cercel însuși. La no. 243 nu există „garus”, ci „gar us” deci „gar aus”. La p. 269 nu e „bunc”, ci „huic”, și „liguere” e greșit pentru „liquere”. „Dehortati fuimus abstineri” dă un sens fals; trebuia o virgulă după „fuimus”. „Quorum evadat” e rău citit pentru „quorsum evadat”. La p. 270, rîndul 2 de sus, nu trebuie „remota”, ci „remora”, zăbavă. „Id” nu poate fi de două ori în propoziția care începe cu acest cuvînt; al doilea e un „et”. Și Ioan Ragusanul „Logomagi” de la no. 247 mă neliniștește („logo Marini”?). După multele inexactități reproșate unei ediții precedente,—nu a mea, dar am și eu partea la p. 293, nota 2, de și e de verificat după *originalul meu* —, în n-l 259, „requirere studere” două infinitive unul după altul, și fără virgulă, pot părea curioase. „Onimode” pentru „omnimode” arată ce ușor și tiparul poate da „inexactități”. Virgula înainte de „vel ex eo” n’are sens. Tot așa și pentru „advota” (=ad vota). Cu ce drept corige d. Veress „Crementain”, așa greșit cum e, probabil pentru Cronstadt, în „Feiervar” (no. 267)? Iată o fraasă a d-lui Veress, cel care caută inexactitățile, multe sau puține ale altora: „Însoțit (Mihai) de arhiepiscopul Ungariei și episcopul de Agria..., episcopul s’a presintat (adecă de la Mihai se trece la episcop)! Nu cred să se găsească în spaniolește „mortandad”, pentru „mortalidad” (p. 294, no. 279). La pagina 295 d. Veress nu știe că Mehemed-Pașa cel care vrea să deie Muntenia „fratelui”, nu e decît Mihnea Turcul. La pagina 307, alineatul 3, trebuie „irritac” nu „iustac”, ceea ce dă sensul contrar. Nu înțeleg cum preotul lui Baba Novac a putut fi și „Sarkis” și „Sachin”, p. 316, nota 1; poate Zacheu (?). La p. 319, no. 300, rîndul 12 de sus, în loc de „chê sia il capo”, trebuie, firește, „chi”. La p. 322 „Ammissaten” e imposibil. La p. 360, no. 340, „per quem credentiales Panac” e „perque credentiales Panac” („și prin scrisorile de acreditare ale lui Pană”, cunoscutul boier). „Superit in Valachiam” („împerat” e neadmisibil. Tot așa de „regnicolis Transalpinenses”. La p. 366, no. 347, nu se poate „subito in un bamenon non montò non,

et precipitò di sella”, ci „subito in un baleno non montò, ma si precipitò di sella”. Mai jos: „tutti” nu „tutte”, fiind vorba de „trei bărbați”. La p. 372 e „ricava” pentru „riceva”. La p. 374, no. 355, nu se poate „Alessandro Chericha, christianogreco” (e vorba de Alexandru Paleologul; poate „Chericha”, Chiriță, nume care se dă și altui Paleolog; v. studiul meu din Buletinul frances al Academiei Romine, XIX. Preotul grec e probabil acela de care m’am ocupat într’un memoriu la acciași Academie, Nichifor dascălul). La p. 380, în loc de „credevo” aș pune „crederò”. La no. 361 n’are sens „sine nutu aul formidine”, ci „sine metu” (cum să fie „nutus”, „învoire”?).

La p. 365, no. 366, „verbändte” arată să fie „werbändte” (a-decă: de recrutat). Steagul moldovenesc de la p. 399 era publicat de mult în colori în monografia maghiară despre Michael Weiss (data e mai curînd Maiu decît Mart). La p. 410 nu se poate „ob depopulatione”, ci se cere acusativil. Firește nici „omnina” pentru „omnia”, ceva mai jos. La p. 411, no. 390, nu se poate „ques ista”. La p. 413, rîndul 4 de sus, trebuie „rogatam” pentru „rogatum”. La p. 417 un „neunque” e fără sens. Pentru „anthumari” e „aulhumari”. Nu trebuie „indignisse”, ci „indignissime”. La p. 432, „se juzga”, nu „se juzgo”. La p. 434 nu se poate „mit dem platten und losnen Landt”, nici „referiers” pentru „referiert”. La pagina 439, no. 412: „ei” (cește: nisi) imminens periculum praepedivissent” (cește: „praepedivisset”; înainte de „interea” trebuia virgulă. Pe p. 440: „in ea”, nu „et ea”. Nu „ei provincia Germanis cedat”, ci „si”. Pe p. 459, no. 434, trebuie „dimostrato” pentru „dimostro”. Raportul de la no. 435 nu e al „Milanesului”, amic al lui Mihai. La p. 463, nota, d. Veress, care-și dă sama că e vorba de Mihnea Turcul, crede că acel căruia i se adresează autorul, e editorul; autorul a trecut din Polonia la Constantinopol pe la Mihnea, pe care cel cu dedicația îl văzuse la Constantinopol. Ce rost poate să aibă, la no. 441 înlocuirea lui „Braschwar” cu „Preashmar”? Sau la același număr șarada: „Stoyko” în text, iar în notă:— „scris: Bistor”; defapt (*sic*): „Stroia”? La no. 448 greșita și ciudata lectură „et la metà amò delli siculi” în loc de „anco”, face pe d. Veress să adauge „dialectal pentru chiar” (p. 473, nota 2). „Alfiere” e ofițer, nu stegar (confusie între *Fähnrich* și *Fahnenträger*).

La p. 462 trebuie „desloyauté” nu „defloyauté”, „sceu” nu „secu”, „ne scai” nu „nescă”, „qui auroit”, nu „qu'auroit”, „soudain” nu „saudain”, „commun”, nu „commune”; pe p. 463: „a eu”, nu „a on”.

Alte știri, care-mi scăpaseră mai sus, le însemn aici.

Într'un raport al ambasadorului spaniol la Praga (no. 336), interesantă amintirea lui Aron-Vodă pusă în locul lui Simion Movilă (și scrisoarea lui Mihai către Filip al II-lea). La no. 337: se zice lui Leca „Arbanecz”: Arbănaș, Albanes. No. 340 e interesant pentru exportul de sare munteană în Turcia prin Turci. La no. 347 descrierea intrării lui Mihai la Cașovia, zbuțiumul lui în așteptarea lui Basta. La no. 351 revocarea Neapoletanului Girolamo Dentici, desemnat ca resident pe lângă Mihai în Ardeal. La no. 354 întâlnirea cu Basta: Mihai „divenne di mille colori et di quelli che danno iuditio di veneno”, muțind un moment. La no. 355 Ieremia către Zamoyski (autorul observă că Ieremia amintește ce a văzut la Gran în 1595). Scrisoarea episcopului Szuhay către Mihai, no. 364, în care, la 19 Iunie 1601, îl intitulează: „prinț și domn al Moldovei și al Munteniei, consilier al Împăratului-rege și șef al oștilor lui” (*exercituum praejecto*). De mare importanță e avisul mantovan din Sătmar, în care se arată că Sigismund Bathory a trimis „scrisorile de trădare” ale lui Mihai.

Lămuririle istorice sînt aproape nule. Și totuși un cunosător al istoriei Romînilor ar fi descoperit pe Mihnea Turcul în „avisul” de la no. 32.

Adaug și aceia că d-sa păstrează vechile sentimente față de Mihai. Titlul de la no. 170 e „cruzimile lui Mihai-Vodă față de Unguri”; în document e numai „Der Michael Wayda regiert sehr tyrannisch”; *niciun cuvînt despre Unguri*. Cu ce plăcere notează la p. 306, nota 1, „nelegiuirile săvîrșite de Mihai-Vodă”!

Mă întreb de ce d. Veress, grăbit a culege orice învinuire adusă lui Mihai, n'a relevat în scrisoarea episcopului Szuhay, altfel de martur decît un autor de ștafele, și n'a pus în titlul n-lui 364, că episcopul califică pe Domnul român ca pe un om de „o pietate vestită în toată lumea” (*pro celebrata sua ubique terrarum pietate*). În schimb, cu ce grijă față de Sigismund, căruia Turcii îi fac „mişelii” (nu e în text) și care nu are destule forțe, e scris titlul de la no. 369! Apoi se re-

sumă pe larg scrisoarea de muștrări a aceluiași Szuhay, care stăruie să fie cruțați nobilii unguri trădători; no. 396. Acesteia cu porecla de „sanguisuga” pentru Mihai, i se face un larg comentariu. „Scrisoare frumoasă, dar severă”, „episcop cuninte”, „îl muștră părințește în propriul său (*sic*), interes, *nital de dinsul de sigur supt influența acelor boieri ai săi cari îl îndemneau meru la cruzimi față de nemeșii unguri*”. Și se culege scrisoarea lui Mihai prin care cere Secuilor să-și ucidă nemeșii *cari erau trădători*. Doar și Basta făia pe toți trădătorii, mai ales pe nobili (v. no. 398). Raportul german despre moartea lui Mihai e resumat așa: „Tiraniile lui Mihai-Vodă, pentru care fiind tras la răspundere de către generalul Basta, nevoind să se lase de apucăturile sale, a fost omorît de un ofițer valon în cortul său, în care se aflau agățate multe săbii” (no. 406): sălbătăciile Ungurilor și Cazacilor lui nu-i pot fi puse în samă. Că raportul e mincinos, o dovedesc cuvintele contra Împăratului pe care le-ar fi spus Mihai. Tot așa că ar fi fost vorba a-l „pune în fiare”. Dar se recunoaște că era încunjurat cortul lui. Se insistă și asupra „scrisorilor de trădare” (dar cum erau să fie *la dinsul?*), adăugînd că *Mihai însuși le-ar fi comunicat lui Gonzaga în Cașovia, ca mijlocitor al păcii cu Sultanul (?)* („non sapendo egli che ciò era da esso Valacco di già stato avisato al signor Gonzaga, perchè egli pretendeva d'esser mezo (mezzano?) alla pace tra il Gran Turco e Sua Maestà”; raportul de la no. 368 vorbește de scrisorile lui Sigismund către Vizir. De cea mai mare importanță, răspunsul, de la 6 Iulie, al arhiducelui Matthias către Gonzaga: „In ce privește scrisoarea Voevodului, ni aducem aminte că *el, Voevodul, s'a rugat că, dacă vor veni scrisori pentru trădarea lui și pentru a-l aduce în bănuială sau neîncredere la Maiestatea Sa Împăratul, să nu li se dea credință*. Dacă aceste scrisori sînt născocite de Ardeleni și sînt imputări false vor dovedi originalele, pe care vă veți grăbi să le aveți în mîină, și vremea” („Soviel nun des Weida Schreiben betrifft, haben wir uns zu erindern dass er Weida gebeten hat, wann Schreiben zu seiner Verkleinerung und ihne bei Ihrer Kaiserlichen Maiestät in Verdacht oder Misstrauen zu bringen künftig fürkunden, denselben nicht Glauben zu geben. Ob nun diese Schreiben von den Sibenburgern erdacht und falsche Imputationen sein, würden die

Original, die ihr zu Handt zu bringen euch beflissen völet, und die Zeit erläulern; p. 390. Raportul vienes din 7 Iulie califică de-a dreptul scrisorile de false, făcute de Sigismund („Gedachter Bathory hat auch ein falschen Briaf erdicht, als ob der Michael Weyda dem Ibrahim Bassa umb Hilf zuschriebe, dargegen wollt er ihme ganz Ober Hungern in seiner Gewalt bringen, und sollichen dem Herrn Basta zuegeschickt“; no. 372; se vede că e scrisă anume pentru Gonzaga). Și în scrisoarea lui după victorie către Matthias, Mihai se roagă să nu se creadă „tuturor răuvoitorilor cari voiese peirea mea” (Vra Scenitas fidem omnibus mihi malevolis et interemptionem meam cupientibus non adhibeat“; p. 410).

Știrea e reprodusă și în raportul anonim de la no. 416, și în cel de la no. 423. Corespondentul mantovan (no. 411) îl și vede pe Mihai mergînd să găsească pe Pașa din Ghiula... Basta vorbește de Pașa de Agria-Erlau (no. 415)... Se spune lui Gonzaga (*ibid.*) că Basta voiese să-l prindă pe Mihai supt pretextul invitării la un consiliu. Nu se vorbește nimic despre cuvintele insultătoare, nici de vre-o lovitură a lui Mihai, care, amenințat cu arestarea, „se pune în apărare”. Iată și unul care știe (p. 445) că Pașa e cel de Timișoara. Ba că ar fi cerut să se ucidă „Germanii și Valonii”... Ai lui ar fi ars bisericile de la Alba-Iulia, unde-și gătise palat (no. 454; raportul schimbă pe Marcu-Vodă cu Ștefan al lui Petru Șchiopul; v. și no. 429). Ambasadorul modenese afirmă că al Spaniei a publicat o broșură contra aceleia a nobilului *trimes de Impărat în anchetă și pentru moartea lui Mihai*, pentru că acesta atribuisese Domnului român partea principală în victorie (no. 434). Se dă și raportul, după știrile lui Morando di Fosati (no. 435), care apasă memoria celui așa de hid asasinat.

În resumat, multe acte de importanță, chiar de mare importanță. Reproduse în aparență bune a celor germane (dar explicațiile de limbă sînt naive), în parte a celor italiene. Foarte rea adesea a celor latine: d. Veress nu pare a cunoaște destul această limbă. O revizie înainte de tipar din partea cuiva cu mai multă pricepere era necesară. Păcat că într'o publicație care costă așa de mult Fundația Ferdinand, să se poată semna de atîtea neajunsuri, după ce de atîtea ori i s'a atras atenția, aici chiar, d-lui Veress.

N. Iorga.

DĂRI DE SAMĂ

Wladislaw Lozinski, *Polnisches Leben in vergangenen Zeiten*, München, fără an.

Această lucrare a omului care a făcut mai mult pentru istoria culturală a Poloniei se presintă în cele mai bune condițiuni supt toate raporturile. Ilustrațiile, numeroase, sînt excelente.

Se semnalează și în Polonia moștenirea copilului celui mai mic, datorită de a oferi moșia întăiu rudelor (p. 75). Castelele de lemn de la pagina 80 presintă absolut aceleași turnuri ca bisericile de lemn românești din Ardeal, cărora greșit li se recunoaște o originalitate pe care n'o au. Cuvîntul „macal”, pe care l-au împrumutat Moldovenii, înseamnă la Poloni perdele cusute cu fir (p. 109). La pagina 120 mărturisirea nobilului polon Wesolkowski că la 1631 Imperialii au distrus total orașul Frankenthal, în Palatinat, și „au tăiat capul tuturor locuitorilor”. Pentru schimbarea modei veșmîntului după războiul cu Bogdan Orbul, p. 142. Feregêle în Polonia, p. 147. Maria Potocka, presintă după pagina 152, după un tablou posedat de autor, pare a fi fata lui Ieremia Movilă. Șuba și conțeșul, p. 155. Cușmei noastre li corespunde „kuczma” polonă (p. 157). Nasturii mari ai lui Vasile Lupu, p. 17, ai ginereului său Janusz Radziwill, p. 173.

Sahaidacul tătăresc, tolba de săgeți, se întîlnește și la Poloni, ca „sajdak” (p. 185). Czekan (și *dschukan*) = ciocanul; (p. 192).

* * *

Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, VI, partea II, Iași, 1933.

Actele pe care le publică acum d. Gh. Ghibănescu sînt din Basarabia, culese în Archivele Sfîntului Spiridon din Iași. Ele sînt întovărășite de cîteva disertații asupra acestei regiuni: astfel asupra „sloboziei Bălților” (e vorba și de negustorul Sandu Panaioti) despre moșia Chirea, despre hotarul tătăresc al „celor două ceasuri” (p. 166 și urm.). La documente, măsurătoare, în secolul al XVIII-lea, cu „odgoane” („au făcut funie odgon de 25 stînjăni”, p. 27). Un act al Doamnei Zoe Moruzi,

1805, p. 111. Pe o adresă a sofului privitoare la moșia acesteia, se înseamnă cuvintele: „Măria sa Doamna” (p. 110). La 1806 „domnița Zmaranda a dumisale Hatman Mavrocordat” (p. 119, no. 44). Act de la Elenco Hangerli, 1830, pp. 147-9. Documente privitoare la familia Ureche, p. 150 și urm. *O fată a cronicarului, Antimia, care scrie „cu mîna ei”*, p. 155, no. 3 (1657). Mătușa ei, Anița, *ibid.* Pisarul lui Vasile Lupu Kotnarski și moartea lui pe vremea și de pe urma lui Timuș Hmilnițchi, p. 156. Familia lui Batiște: Nistor călugărul, fiu, Lucachi, frate al acestuia din urmă; mama lui Nistor (care are numele lui Nistor Ureche) o sora lui Grigore Vornicul, *ibid.* „Grigoraș Urechi Vornicul”, spune un act din 1668, are o fată Alexandra, soția lui Chiriac Medelnicerul (p. 158, v. și p. 159 și urm.). Ea nu mai era vie la 1670 (p. 160 și urm., no. 83; testament reciproc între ea și soț, pp. 162-3; între marturi, un „chervasaragiu”, Alexandra, fata lui Nicolae Ureche, văduvă lui Alexandru Buhuș, p. 165. La 1775 Grigore Alexandru Ghica își pomenește fiii, Dumitru și Alexandru, pp. 209-11 (însemnarea întregii familii, pp. 210-11). La p. 225, no. 11, o măsurare „săbiuș”.

* * *

C. T. Niculescu-Varone, *Cercetări etnografice, Portul național românesc*, București 1933.

Cercetări locale au permis d-lui C. T. Niculescu-Varone să deosebească exact nuanțele de port românesc în câteva regiuni, ardelenne și din România veche.

Multe cuvinte nouă se notează cu acest prilej: speterează (danțelă), pleș (tinichea, din *Blech*, probabil prin Sîrbi, în părțile Aradului; aiurea = plev), clopul care se găsește și la Murășul-de-jos ca și în Maramurăș, moațe (de la moț; Argeș), șîlf („așchie supșire de brad”), corigă (verigă), golondi (șireturi), primă (panglică), isloj (cununiță; în Bihor), spăcel (ie de la spate, spătcel), bădic (tablă), zadie (fotă), ghenar (chenar), șveter (sweater!), poglirocă (vestă), căbat (jachetă), topânci (pantofi), becheș, chiurc (haină la Șchei), prijițoare (catrință, în Bucovina), strînsură (joc; *ibid.*), genuchier (cojoc lung), zanbalic (jachetă scurtă), codină (lină de la coada oilor), zgărdiță (de la zgardă), tîrsină (sfoară de lină), golunb, golond (șiret), petea (panglică; de la peteală), țân-gărîn (peteală), tureac (în Moldova: tureatcă), increț, codri (cusă-

turi), bătaie (tighel), fistică (fotă, Mehedinți), plentică (pantlică), pruniu (ca prune), păpuși (cusături), bleterii (betelii), brăcire (cf. brăcinare), sineș (pentru năframă), spelci (în Mehedinți ca și în Moldova), retors (fel de bumbac), pimpirig (curea), obenzică (guler, Mușcel), fodor (manșetă), colțișori (dantele), lăibărică, mureă (vestă), jiță (viță), stebles (mănunchiu, zis și „telefoare”), bartă (tighel), linceș (creș), bizeră (manșetă), deliu (lină suptire), șipcă (dantelă), bumbușcă (așă), gub (haină), glot (satin negru), cofirță (inel, Banat), ciurătură (dantelă), bircă (piele de miel, priim (piele de iepure), vriste (a învrista), birnaș (șnur), frimb (șiret), left (ca mărgea), virzop (nojiță). Se dă și o listă de cusături, un războiu. La urmă glosar. Ilustrații. Ar fi de comparat cu frumoasa carte a lui Enrico Costa, *Costumi sardi*.

* * *

Din corespondența familiei Ion C. Brătianu, 1859-1883, cu o prefață de Ion Nistor, vol. I, București 1933.

S'a găsit cu cale să se comunice publicului intimitățile vieții lui Ion C. Brătianu și ea se desfășoară în condiții de un simpatie și mișcător patriarcalism, care se oglindește și în forma simplă, iubitoare și duioasă pe care, în timpurile de despărțire, o întrebunțează pentru o corespondență pe care n'ar fi crezut-o că se va tipări vre-odată un bun soț și o bună soție. Scrisorile Piei Brătianu au un caracter mai potrivit cu datina provinciei muntene: în ale lui Ion C. Brătianu se amestecă, peste tonul romantic al unui sentiment sincer și profund, și preocupări care aparțin unei vieți înrîurite de amintiri și de legături cu Occidentul în care el se formase după 1848.

Știrile în adevăr istorice nu lipsesc. Aflăm că în fundul sufletului cel mai activ om politic al vremii sale nu iubia politica și nu se credea chemat pentru dînsa, preferîndu-i o familie mult iubită și o gospodărie îngrijită de aproape. Sînt informații asupra închiderii șefului liberal la 1862, asupra călătoriei în Apus, îndată după liberare și a doua zi după așezarea lui Carol I-ii. De mare interes ce se spune cu privire la conflictul dintre Mitică Crețulescu și Domnitor, care ocrotește pe instructorul prusian Krenschi (no. 84). I. C. Brătianu, bolnav la Florica, era ministru de Războiu și foarte atacat, neavînd în Cameră o majoritate care să se poată conduce singură. Ca-

rol I-ii se declara mulțumit cu ministrul său; dar nu cu „anlurajul”, care nu e dinastic (no. 51). Mai multă politică e în scrisorile din 1870-1. De mare interes sînt cele din vremea războiului. Scrisorile d-nei Brătianu în cursul călătoriei în Apus după accidentul soțului, în 1878, au pe alocuri frumuseță literară.

* * *

C. D. Vasiliu, *Movila Răbții (Huntepesi), monografie istorico-arheologică*, București 1933.

E o foarte îngrijită lucrare, care strînge tot ce se poate găsi asupra movilei din județul Fălciu, al cărui nume rămîne o enigmă (paralelele aduse de d. C. D. Vasiliu n'au valoare). Se pare că mai e o Răbție în județul Baia de azi. Paginile de istorie sînt foarte bine informate.

* * *

G. Bogdan-Duică, *Ioan Barac*, studii, București 1933, ed. Academiei Romîne.

Reluînd lucrarea d-lui Ion Colan, în „Memoriile Academiei Romîne”, d. G. Bogdan-Duică întrebuițează nu mai puțin de 168 pagini ca să arăte proveniența tuturor lucrărilor, așa de modeste, ale poetului popular din Brașov. Un afiș de teatru în românește la Brașov de o „societate filarmonică ungurească” la 1840 (p. 88, se anunță și o a doua reprezentație ca aceea; alta la pagina 91, din același an).

* * *

Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei I. C. Brătianu, 1821-1891*, București 1933.

Cartea, bine scrisă, a fiicei celei mai mari a lui I. C. Brătianu, aduce un mare număr de lămuriri, unele din ele prețioase, cu privire la familia și la viața casnică a omului care a jucat un așa de mare rol în formarea României moderne. Deprinși cu formele solemne și reci ale presintării oficiale, care răpește orice viață și interes părții a doua din veacul al XIX-lea românesc, găsim o adevărată plăcere să cunoaștem ca oameni pe

aceia cari nu ni apăreau decît în legătură cu rosturile lor politice. Şi trebuie să recunoaştem cu mulţămire ce suflete bune erau şi cită sfinţenie stăpînia în casa lor. Astfel această lucrare în care genealogiile se unesc cu anecdotele într'o lectură foarte agreabilă capătă şi valoarea unui înalt învăţămînt moral, care face bine mai ales în zile ca ale noastre.

* * *

Virgiliu N. Drăghiceanu, *Mitropolia Tîrgoviştei, note istorice şi arheologice*, Bucureşti 1933.

E o presintare, cu prilejul sfinţirii operei de capriciu a lui Lecomte de Noüy, a unor ştiri cu privire la cealaltă clădire şi mai ales la cea ce s'a cruţat dintr'însa. Se dă şi lista proprietăţilor pe care le-a avut odinioară. Planşe frumoase.

* * *

Alexandru Lapedatu, *În jurul asasinării lui Barbu Catargi*, (Iunie 1862) (în *Memoriile Academiei Romîne*, III, XIV, 7), Bucureşti 1933.

D. Al. Lapedatu a găsit în Arhivele Statului dosarul uciderii lui Barbu Catargiu. Din examinarea pieselor nicio vinovăţie nu se desface limpede. Bănuielile asupra unui îndemn din partea lui Vodă Cuza cad, din cauza caracterului franc al Domnului Unirii. Un proces-verbal din 1873 arată că, în faţa cadavrului, Domnul a părut „foarte revoltat” (p. 37).

* * *

Teodor Balan, *Documente bucovinene, volumul I, 1507-1653*, Cernăuţi 1933.

D. Teodor Balan nu dă în acest îngrijit volum de aproape trei sute de pagini, numai documente inedite privitoare la Bucovina sa, dar partea originală e destul de mare. Cîteva note le întovărăşesc, şi tabla e bine făcută. Traducerile sînt exacte (dar de ce „Varticov”? p. 43). O obiecţie ar fi accia: ce e în trecutul moldovenesc „Bucovina”? Aşa cum e, publicaţia merită toată lauda.

De notat menţiunea lanţului de aur cîştigat de Ioan

Rohozna pentru solia la regele Poloniei Ioan Albert (p. 82). Pe un act din 1582 Luca (Lupu) Stroici pune și data de la Hristos. Pe la 1591 el apare, cu frații Gavrilaş, Grigore progumen și cunoscutul Vistier Simion (no. 45, document cunoscut). El singur în 1602 (no. 55). Mențiunea victoriei de la Jijia a lui Ștefan Tomșa (no. 74). Hotarul din 1642 de spre Polonia (no. 130), și o notă bogată. Cîteva peceți foarte bine reproduse.

* * *

N. Petrașcu, *Mihai Eminescu*, București 1933.

Biografia e, pe scurt, ce e accia, mult mai bogată, a d-lui G. Călinescu (entuziasmul copilului pentru Unire, în 1859. îmi pare cam precoce; clasa de gimnasiu la Sibiu e imposibilă). Se adaugă amintiri personale pentru ultima parte, așa de nenorocită, a scurtei vicți. Amănunțita analiză critică a operei urmează.

* * *

Marcu Beza, *Din alte țeri*, București 1933.

Note din Anglia și America mai ales. Dări de samă de cărți. Allăm de aici că scriitorul engles Geoffrey Moss a tipărit un roman, *New Wine*, ale cărui scene se petrec într'un cabaret din București. Actorii sînt Englesi, dar e vorba de Arcul de Triumf și de Moși. Și tabloul Antiochiei de azi.

* * *

Ștefan Meteș, *Lămuriri nouă privitoare la revoluția lui Horia*, Sibiu 1933.

Și din arhivele sale sibiene pâr. Meteș culege o sumă de știri mărunte despre mișcarea iobagilor din Vestul Ardealului. Are dreptate să judece că împrejurările sociale din Principate la sfîrșitul veacului al XVIII-lea erau mai bune decît cele din Ardeal (p. 3). Cu totul nouă e semnalarea „țidulelor” de amenințare către nobilii ungurești din partea iobagilor noștri (pp. 7-8). Despre rolul preoților, p. 11 și urm. Icoane rusești la răsculați, p. 21, nota 2. O statistică între 1772 și 1784 (700.000 de ortodocși, aproape 120.000 de uniți), p. 25, nota 1. N'aș crede într'o acțiune mai veche (1765-70) a lui Horea (v.

p. 38, nota 2). Tot așa în ce privește posibilitatea unui ajutor de „30.000” de Moldoveni, gata a-i veni lui Horea (p. 55). Dar în „Documentele Callimachi” s’a tipărit dovada unei încercări de legătură cu Turcii (v. pp. 56-7). Curioasă pomenirea raporturilor cu „Frații de cruce” din Viena, p. 59 și urm.

* * *

Ștefan Mețeș, *Satul ardelean Cetea și Logofătul Ioan Noroceea din Pitești și iobagii săi, știri istorice din sec. al XVI-XIX-lea*, Cluj 1933.

Se cunoștea (și printr’un studiu despre cele „două Zamfire” al lui I. Pușcariu), rostul ardelean al lui Ioan (Ivan) Noroceea, în strânse legături cu neamul lui Mircea-Vodă Ciobanul, a cărui fiică, Stana, a luat-o, și soarta fiicelor lui, dintre care Velica, măritată cu un Genga, a fost iubita lui Mihai Viteazul. Am vorbit de ele în notele la cronica lui Constantin Căpitanul, în *Viața Jemeilor în trecutul românesc*, și de curînd am publicat un act privitor la dînsa și la sora Zamfira. *Păr. Mețeș a mai găsit la Szamosközy mențiunea lui Ioan Noroceea că boier al lui Aron-Vodă, prin căsătoria Velicăi, care fusese cîndva soția lui Vlad-Vodă Miloș, cu Domnul moldovean* (pp. 18-9). Se adaugă știrile din colecția Veress despre luptele bătrînului supt steagurile lui Mihai Viteazul. Vin apoi știri nouă despre urmașii Zamfirei, sora Velicăi (p. 23 și urm.). Petru, fratele lor, fusese ucis de hoji (p. 28). Ivan luase Cetea pe o „ferdelă de bani și un lanț de aur” (p. 33). „Mariola” (p. 40 și aiurea) e „Mărioara”. N’ăș crede că Sava de la Lancrăm să fi trecut la Rîmnic (v p. 4).

* * *

Adolfo Venturi, *Storia dell’ arte italiana, La pittura del cinquecento, vol. IX, parte VII*, Milan, 1931.

Volumul nou din marea lucrare a d-lui Venturi începe cu epigonii școlii venețiene și anume cu „manieristii continuatori ai vechilor forme”. La Cima da Conegliano sînt arhitecturi curioase (v. fig. 4). La Paolo Fiamingo interesant Turcul călare care vine spre crucea lui Isus (p. 14. V. și cel de la cruce din tabloul lui Stefano dell’ Arzere; p. 24), cel din Înclinarea Magilor de același (p. 29). Se arată influența „academismului” romano-țoscan; urită influență, cu acele „turgidezze”, de care vor-

beste autorul. Bernardino Imola plagiază pe Rafael (v. p. 41). O îmbulzită „luare a Caffei”, de Turci, de Giulio del Moro (p. 61), fără nimic în adevăr turcesc. Francesco Vecellio pare a se întoarce la Bellini (v. p. 70). E de sigur un artist simțitor și însefletit, cu multă delicateță și poezie, de și foarte inegal. Autotimpurile lui Cesare Vecellio (pp. 88-9) iese cu totul din manieră, reprezentând o idilă pasională, care pare de ieri. „Carteloni da fiera” e o calificatie dură pentru dînsul. In Niccolò Frangipane ca o amintire a evului mediul flamand (p. 101). Maganza presintă încheierea Ligii contra Turcilor (p. 116). Pentru bătălia de la Lepanto, p. 128. Un chip turec de Ridolfi, p. 147 (și Damini, p. 162: unul cu brandenburguri, p. 185; v. și p. 350). De Palma tînărul luarea Constantinopolei în 1204, p. 184. Impresionantă crucificarea pe fond de furtună de Corona (p. 255). Giovanni Contarini, care era la Innsbruck în 1591-3 (p. 275). să nu fie autorul potretului de la Ambras al lui Ștefan, fiul lui Petru Șchiopul? A fost (*ibid.*) pictorul de Curte al arhiducelui Ferdinand. David al lui arată aplecare la zugrăvirea de fețe tinere (p. 282). Se semnaleză că „il colore accompagna quel fluido ritmo di linee” (p. 283). Plină de viață e Prinderea lui Isus de Muziano (p. 442). Originală e iarna prin producțiile naturale de Arcimboldi, p. 499. Dar hidos „omul fantastic” al lui, p. 501. Urmează altă parte: „Academismul în Lombardia”. Într’un capitol următor frumosul tablou al lui Santi di Tito, „Surorile lui Faeton schimbate în plopi”, p. 582. De același, expresivul Machiavelli de la pagina 591. Madona lui Cigoli are cămașa cusută în riuri (p. 691). La p. 835, de Cambiaso, Impăratul din Trapezunt făcînd palat lui Megallo Lercari. Cucerirea Ciprului de Genevesi, de Tavarone, p. 869; a Ierusalimului, de același, p. 875.

* * *

Aurelian Sacerdoțeanu, *Marea invazie tatară și Sud-Estul european*, București 1933.

Lucrarea d-lui Aurelian Sacerdoțeanu înspăimîntă aproape prin bogăția informației, care face din ea un instrument bibliografic indispensabil pentru studiul năvălirii tătarăști. Se presintă, vioiu, acțiunea, mai mult de expansiune decît de cucerire, a lui Ginghiz-Han.

N'aş crede în „Olahă” la holarul Cumaniei, dar eu alit mai puţin în „Ploscinea” al lui D. Onciul, *Cronica rusească* vorbeşte de *un fel* de „brodnici”, de „vădeni”, dar ai noştri nu erau acolo, în depărtatul Est, ci la Dunărea-de-jos (v. p. 17, nota 2). Cele două Cumanii, albă şi neagră, reprezintă numai puncte cardinale (*ibid.*, nota 2). Pentru zădărnicia ideii că Tatarii ar fi ajuns, dintr'o izbitură, la Severin, p. 17, nota 2. Trecerea lor pe linia arătată de d. Sacerdoţeanu, pp. 33-4, ar fi greu de admis: ca să aibă asemenea consideraţii de tactică, ar fi trebuit să cunoască harta locurilor. Trecerea pe la Severin ar contrazice acţiuni fireşti ale unei cavalerii ca a Tatarilor: documentul din 1264 e târziu (v. p. 33, nota 4). *Locus* nu se referă la Severin, care nici nu e numit, ci la „confinium Cumanorum, ultra Danubium” (care e de sigur Dunărea mijlocie, „et Bulgarorum” (ceia ce e vag). Cf. şi p. 59, notele 2, 3. Şleaul Tatarilor e pe la Rodna. Milcovul va fi fost lovit prin cele intrate în Ardeal (v. p. 35, nota 7). Vezi drumul de la sfîrşitul secolului al XVI-lea şi de la începutul celui al XVIII-lea (cf. p. 39, nota 26). Şi pădurile „de trei zile” (bucovinene) ale lui Rogerius, cel mai sigur martur (p. 40, nota 28). Pe acolo vin, de altfel, şi în 1285 (p. 40, nota 39). Adaug că „Ariscaldus, comes villae” de la Rodna, e o lectură greşită: nu e un nume de om, ci *pristolus* (*ibid.*). Ardealul a fost cutreierat de cete răzleţe. E cea ce autorul, la pagina 39, numeşte „armate”. Interesantă ştirea până acum necunoscută, de la Philippe Mouskès: indiferenţă cea de la foarte târziu Aventinus (p. 39, nota 24). Identificările de localităţi de la d. Drăganu însă rămân suspecte (v. p. 41, nota 30). Dar e interesant numele românesc de Gherla în actul din 1291 (*ibid.*, nota 32). Şi eu privire la „horda Hasadekja” ar fi de încercat explicaţi prin paleografie (*ibid.*, nota 33). Interesant şi numele de „Cluse” dat Clujului într'o notiţă de mare preţ (*ibid.*, nota 31). „Wayda de Gerolh” lângă Orade e *territoriul unui Voevod român* (p. 42, nota 39). „Pons Thome” poate fi „Chome” (*ibid.*).

Multă dreptate în judecarea iluziilor despre „Bezeremben” (p. 44 şi urm.; l-aş abandona şi eu) şi despre „Mishlav” (un Rus), devenit la Onciul „Seneslav” de Argeş (care însemna așa de puţin ca rost militar). După fonetica turcească „Itaut” ar putea fi Olul (v. p. 48, nota 22, unde se pune prea mult

temeiu pe păreri cuprinse într'un pamflet), dar și Litva (v. p. 54, nota 10). Foarte bună nota despre „Bersabai”, cari n'au firește, nimic a face cu Basarab și „Basarabi” (v. p. 49, nota 5). Nici „Bezeređ” nu e Basarabă, și numele de loc nu poate avea o origine personală (cf. p. 51, nota 10). De sigur că alianța dintre Tatarsi și Frederic al VI-lea (p. 60, nota 8) e o calomnie. Raporturi ale Venetției cu Tatarii atunci se pot admite cu greu (v. p. 62, nota 17). „Vulgarul” *Frata* pentru pădurea de lângă Alba nu sună ungurește (v. p. 63, nota 3).

* * *

Camille Bloch *Les causes de la guerre mondiale, précis historique*, Paris 1933.

Directorul Museului Războiului de la Vincennes cuprinde mult în aceste vre-o două sute cinzeci de pagini. Capitole scurte permit o lectură ușoară, la care ajută și forma, deosebit de vie. Se dă afirmația oficială austriacă a neamestecului Serbiei în atentatul de la Seraievo (pp. 46-1); d. Bloch observă și dușmănia existentă atunci între „Mina Neagră” și guvern (pp. 41-2), Tisza însă a fost contra războiului *numai la început* (v. pp. 43-4; d. Bloch o recunoaște mai departe; p. 56 și urm.). Ieșirile lui Wilhelm al II-lea, adesea contrazicătoare, n'au importanța ce li se atribuie (pp. 47-8). El avea în vedere *posibilitatea* conflictului cu Rusia (v. pp. 49-51): pentru valoarea Sîrbilor avuse totdeauna recunoaștere și-i sprijinise după pacea din București. Planurile din 1904 despre posibilitatea de a reface ducatul Burgundiei pentru Belgia sînt încă o dovadă ce ireal era împăratul german (pp. 226-7). Adevărat e că „se lăsa guvernului austro-ungar o putere absolută de decisiune” (p. 52). La Ministeriul de Externe însă era un complot pentru războiu (v. p. 65). Ideia „localisării” conflictului deslănțuit are și o parte de sinceritate (pp. 73 și urm.). De sigur că încă mai mult statul-major german, care lua măsurile sale de spre Belgia înainte de decizia austriacă, *avea și el politica sa* (v. p. 77). La 25 Iulie Wilhelm al II-lea credea însă că ministrul austro-ungar n'ar fi trebuit să părăsească Belgradul după răspunsul Sîrbilor (v. p. 86). Așa și cancelariul (p. 86, nota 2). Germania *transmise propunerea de conferință a Angliei, dar,*

preocupată de prestigiul austriac, element indispensabil al politicii sale, n'o sprijină (pp. 96-7). E sigur că Rusia n'a vrut și n'a putut voi războiul (v. p. 121 și urm.), care rămîne o *afacere austriacă*. Nu mai era de nevoie să se scuse Franța și Anglia. *O chestie de prestigiu pentru Austria, de siguranță pentru Ungaria, de solidaritate pentru Germania, iată războiul*. În fața declarației de neutralitate italiană și românească, Wilhelm al II-lea se gândia că „acesta putea fi evitat” (p. 206).

Bibliografia e admirabilă în scurtimea ei.

N. Iorga.

CRONICĂ

Colonelul Nic. Sc. Stoenescu dă un studiu în limba franceză, despre Foch (*Foch, maréchal de France*, 1933).

In *Arhiva Someșană*, no. 17, ceva nou, de d. Virgil Șotropa, despre Curuți (Românii păzesc pasurile munților pentru Casa de Austria; trecere de ofițeri suedesi de la Bender, la pagina 161). D. Iulian Marțian reiea, cu facsimile, documentul din 1450, publicat „cu multe greșeli de cetire”, aici (1925, n-le 7-9). Despre pive și piuari, d. Iuliu Morariu (cascada se chiamă *sărită*, p. 181; se dă toată nomenclatura, și cu deseme). Documente din secolul al XVIII-lea. Un studiu asupra bisericii și satului Leșu de d. Anton Coșbuc.

*

D. Adam Lewak a publicat la Cracovia, în 1932, „Corespondența polonă” a lui Garibaldi (*Corrispondenza polacca di Giuseppe Garibaldi*).

*

Un act din 1596 privitor la Cotnari, în „Teodor Codrescu”, revista d-lui Gh. Ghibănescu, II, 4. Și unul privitor la cunoscutul boier din aceeași epocă, Dumitrachi Chiriță Paleologul.-- În nl. 5, unul privitor la Stroicești.

*

În *Prager Presse*, III, 4, cercetătorul Hitiților, d. Hrozny, prezintă limba Hitiților „ieroglifici”, coboriți un moment asupra Imperiului hitit în decădere. Ea s'ar fi dezvoltat pe basă ariană din cauza vioiului comerț din Asia Mică pe la 2000 înainte de Hristos, caracterele fiind imitate după cele egiptene. Acești Hitiți sînt „al patrulea popor indo-european care s'a descoperit în ultimul timp în „vechiul Orient”.

*

În *Messenger d'Athènes*, Iulie 1933, note despre văduva lui Constantin-Vodă Ipsilanti, Văcăreasca întoarsă la București, cu văduva fiului ei Dimitrie, Charikleia.

*

În *Mitul în poezia lui Eminescu* (Paris 1933), d. Iulian Jura caută a dovedi pornirea spre crearea de mituri a marelui poet, exemplificînd-o printr'o cercetare amănunțită a „Rugăciunii unui Dac” și a „Luceafărului”. Se arată că primul face parte dintr'un poem pe care Eminescu l-a numit „Sarmis”, dar și „Gemenii” sau „Frații gemeni” și, ciudat, „Sybaris”. Influența lui Alfred de Vigny se poate nega în cazul „Dacului” (v. p. 12, nota 1), dar nu în genere. Se semnalează și un împrumut din „Edde” (pp. 14-5). Potrivirile cu „Rig-Veda” Indijenilor ori cu un text egiptean pot fi numai întîmplătoare. De sigur că versurile despre cățelul pămîntului i-au venit prin Baronzi. Se lămurește că Arald din „Strigoii”, de fapt Harald, e Harald Hafdgar, regele norvegian (p. 21). Se caută și influențe din „Sacuntala”. La „Luceafărul” se dovedește că și Kunisch e un împrumutător, din Poveștile fraților Schott.

*

În *Unirea din Blaj*, XLIII, no. 30, cuvîntarea episcopului Grigore Maior la plecarea lui din Scaun, în ziua de 12 August 1782; se dă și povestea vieții lui (ca doctor de la Roma, el învață la Blaj „copilașii în școală, buchile și frica Domnului”).

*

D. Henri de Montfort prezintă noile formațiuni politice de pe malul răsăritean al Balticei într'o carte bine alcătuită și folositoare, *Les nouveaux États de la Baltique*, Paris 1933. Partea istorică e excelentă.

*

În „Bulletin of the international committee of historical sciences”, V, 3, pp. 321-5, note de d. Paolo Revelli despre acea operă de geografie a lui Guagnini, de la care au luat așa de mult cronicarii noștri.

Foarte importante și pentru valoarea hotarului dacic considerațiile d-lui Jacques Ancel în aceeași publicație, p. 538 și urm. Foarte frumoasă precizarea situației hotarelor în Orient, pp. 542-3. În general, se arată că trebuie așteptată Revoluția franceză pentru a avea împreună cu noțiunea unitară a Statului, aceia precisă a hotarelor lui.

*

O carte excelentă, foarte bine informată și mai ales de o formă literară deosebit de frumoasă, e micul tratat al d-lui Artur Gorovei, *Noțiuni de folklor*, București (1933). Se arată începutul folklorului românesc prin „Pepelia sau tradițiunile năciunare românești”, din 1840, a d-rului T. Stamati. Definiția d-lui Gorovei despre folklore se apropie de singura care se poate susține. Unele definiții filosofice sînt cu mult prea pretențioase, precum unele obiceiuri de studii sînt cu mult prea umile. Cea ce masele populare creiază ea și cea ce rețin și prefac în domeniul întreg al manifestărilor sufletești e folkloric, și folklore e știința care se ocupă de ele.

*

În lucrarea d-lui Paul S. Taylor, *A Spanish-Mexican peasant community Arandas, in Jalisco, Mexico* (Berkeley, California, 1933), se află înfățișarea, foarte îngrijită, a vieții într'un grup tipic al unor obști izolate de agricultori, de pură rasă spaniolă, din mijlocul Mexicului.

*

În revista craioveană *Ion Măiorescu*, III, 6, d. I. D. Atanasescu își mintuie studiul despre biserica cea mare a Coziei.

*

D. Aristide N. Basilescu publică o „Istorie a doctrinelor economice până la începutul secolului al XVIII-lea, Elemente” (București 1933). Autorul are toată dreptatea să afirme că „o doctrină nu poate fi înțeleasă decît dacă ne transpunem în cadrul ei istoric, în felul de viață și felul de gîndi din epoca

respectivă" (p. 23). Cu astfel de economişti ne putem înţelege şi noi şi însăşi viaţa curentă¹. Cred că trebuia insistat mult mai mult asupra admirabilelor „Economice” ale lui Xenofont, mult mai „economist” decât Platon.

N. Iorga.

*

În revista *Ελληνικά*, V² (Atena 1932), pp. 293-305, D. D. Kallogeropoulos publică în facsimile un manifest şi două proclamaţii date de Alexandru Ipsilanti din Iaşi în ziua de 24 Februarie 1821, supţ semnatură proprie. Actele au mai fost publicate, dar autorul e convins că de astă dată a descoperit originalele. Urmând textul restabilit, observăm că manifestul are un cuprins mai întins şi un caracter prea general.

Ipsilanti se adresează tuturilor creştinilor, expune succinct suferinţile îndurate de creştinii din Balcani şi în deosebi de Greci supţ dominaţia apăsătoare a Turcilor, evocă plin de entuziasm timpurile glorioase ale naţiei elenice, de la Marathon şi Salamina, şi-i îndeamnă să ia armele şi să lupte pentru Grecia însingerată.

În prima proclamaţie se adresează numai prietenilor Eleriei, li aminteşte că oara libertăţii a sunat: fiecare, după putere, să-şi procure cele necesare şi să se înroleze fără întârziere supţ steagul lui.

A doua proclamaţie, foarte scurtă, este adresată Moldovenilor. Acestora li spune că luptă tot odată şi pentru libertatea provinciilor dunărene şi li cere şi lor să ajute mişcarea şi să i se alăture. Toate cu acciaşi dată.

În acelaşi număr al revistei mai sus menţionate, pp. 335-50, d. K. Amantos, profesor la Universitatea din Atena, publică un foarte frumos studiu despre Alexandru Mavrocordat, *ἄξ ἀπορρήτων* (1641-1709), personagiul care a jucat un rol covârşitor în istoria Imperiului otoman pe la 1700 şi care a avut strînse legături cu terile noastre.

D. Amantos, reluînd problema originii lui Alexandru Mavrocordat, atît de mult discutată, după ce expune confusiile pre-

¹ A se îndrepta data căderii Romei, cea supţ Alaric nefiînd cea reţinută de istorici (p. 37), „Laocoonia” pentru Laconia (p. 40), „Leuctia” pentru Leuctra ş. a. m. d. Forma „Aristot” pentru Aristotele nu e admisibilă. La *arpent* era de tradus „jugăr”.

decesorilor săi în această chestiune, o lămurește definitiv, sprijinit pe texte indiscutabile. Marele dragoman și om politic s'a născut la 1631, dintr'un Chiot, Nicolae Mavrocordat, care ținea în căsătorie pe Doamna Ruxandra, văduva lui Alexandru Mihnea, născută Scarlat Begliegi Sairi), bogatul furnizor de vite al armatelor turcești. Ruxandra fusese în tinerețe eleva lui Ioan Cariofil și se distinsese nu numai prin fineța spiritului ei, ci și printr'o întinsă cultură. Toți scriitorii greci contemporani o socotesc drept cea mai cultă dintre femeile moderne.

Mai departe ni se expun studiile strălucite prin Italia, întoarcerea la Constantinopol și ascensiunea Exaporitului în administrația Imperiului otoman, peste care trecem, fiind în deobște cunoscute.

În domeniul intelectual, prima lucrare rămasă de la el este cunoscuta Gramatică închinată lui Ioan Mavrocordat și tipărită abia la 1745, în Veneția. Acesteia îi urmează studii de cuprins filosofic, sub titlul de *Τὴ ἐρρησιουργία*, tipărite la Viena în 1805, de Vendoti, și închinată lui Alexandru Constantin Moruzi. Prefața e a lui Paisie, Mitropolitul Demoticii. Au rămas inedite *Explicările* la opera lui Aristotele și o *Retică*.

La 1670 Alexandru Mavrocordat se căsătorește cu fiica lui Ioan Hrisoscoleu, Sultana, Romincă după mamă.

După asediul Vienei, unde a întovărășit pe Cara-Mustafă, bănuil că a fost în legătură cu creștinii, Alexandru Mavrocordat a fost închis împreună cu mama și soția lui. În ziua de 29 August 1684, Doamna Ruxandra moare în închisoare. Acolo a scris Exaporitul *Τὴ ἑορδαία*, pe care fiul său, Nicolae Mavrocordat, le publică pe cheltuiala lui în București, la 1716, în biserica Tuturor Sfinților. Binecuvântarea o dă Mitropolitul Antim Ivireanul, grija tiparului o are boierul Ioan Postelnicul. În fruntea volumului se află o epigramă a Mitropolitului Silistrei, Ierotei (Comnenul), și câteva stihuri de laudă, afectate, datorite lui Iacob Manu, din Argos.

La 1685, Alexandru Mavrocordat e scos din închisoare și repus în cinstea de mai înainte. Pacea de la Carlovă, din 1699, constituie momentul culminant din cariera acestui Grec, care moștenise fineța de spirit a mamei sale și ambițiile tatălui său. D. Amantos observă caracterul lui înviersunat, dând ca exemplu persecuțiile nejustificate împotriva fiilor lui Constantiu Cau-

temir (Dimătrie și Antioh) și protecția pe care a arătat-o tot timpul lui Brîncoveanu, care-i satisfăcea lăcomia, dîndu-i pungi de bani cu sutele. Și autorul încheie nu fără dreptate că numai datorită abilității politice a Exaporitului Grecii din Fanar au fost trimiși ca Domni în țerile romîne în tot cursul secolului al XVIII-lea, că grație lui elenismul a supraviețuit la noi, „de și până în cele din urmă a fost pierdut pentru Grecia”, și că numai datorită lui, Fanarioșii au izbutit să ajungă la oarecare putere în Imperiul otoman, putere care a fost o sabie cu două tăișuri pentru elenism, „une ori bună, alte ori rea”.

La 1709 Alexandru Mavrocordat moare. Corpul lui e îngropat în biserica Sf. Paraschiva din Haschioiu (Constantinopol).

La sfîrșit autorul adaugă cîteva rînduri despre urmașii acestuia, destul de răspîndiți chiar și astăzi prin România, Turcia și Grecia.

Intr'o singură notiță¹ de pe pagina 429, același număr al revistei amintite, Tesalioțul Iezechil, revenind asupra ătitorilor mănăstiri: Vlasiu¹ din Pind, Gheorghe și cu fiul său Constantin foști Slugeri în Moldova și Muntenia, dă cîteva indicații despre oficiile Curților domnești din țerile romîne în epoca Fanarioșilor.

D. Ionescu.

*

Intr'un articol despre „Germani, Avari și Slavi” (*The Slavonic Review*, XII, 34), d. Allen Leeper crede că titlul de Ban vine de la banul avar Baian (ca și Cesar de la Iuliu Cesar și Craiu de la Carol-cel-Mare) (p. 123).

D. Gaster se ocupă de raporturile între baladele noastre și poesia epică a Sîrbilor.

*

In „Przewodnik historyczno-prawengo”, III (1932), d. Przemyslaw Dabkowski dă o bogată bibliografie a publicațiilor care privesc istoria dreptului.

*

In *Bulletin des sciences historiques* pe 1933, d. Jacques Ancel reiea cercetarea noțiunii de frontieră.

*

¹ Ἡ ἐσχάτη μὲν Βλασίου.

În „Anuarul Institutului de Istorie Națională” din Cluj, VI, d. Alex. Lăpedatu publică o conferință despre „abolirea protectoratului rusesc în țerile române” (1831-1858). D. Lăpedatu trece peste partea bună, însemnată, a Regulamentului Organic.

*

D. Teodor Chindea prezintă „Monumente istorice în Ciuc” (Gheorgheni [1933]). E vorba de cetăți (și Ciceul, pe scurt), castele, movile, biserici și mănăstiri, cruci. Informația e bună. Câteva ilustrații.

*

Într'un articol din „Revista scriitoarelor și scriitorilor români”, VII, 7-8, d-na Elisa amiral Negrescu pretinde (p. 18) că, vizitînd pe regina Elisabeta, după moartea regelui Carol, aceste i-a spus plîngînd: „S'a otrăvit sărmanul”.

*

BCU Cluj / Central University Library Cluj
În *Problema ucraineană în lumina istoriei* (Cernăuți 1934), d. Ion I. Nistor dă o privire asupra întregii literaturi, expune ce e sigur în relațiile noastre cu Rutenii și arată ce e exagerat în doctrina „ucrainiană”.

*

În *Raze de lumină*, V, 4, d. Dan Simionescu dă, în chestia „Coresi”, un ultiu răspuns d-lui L. Predescu.

*

În *Spinoza-Festschrift* hggb. von Siegfried Hessing (Heidelberg [1933]) sînt trei contribuții românești, de d-nii I. Petrovici, I. Brucăr și răposatul profesor Vasile Gherasim. Ultima e cea mai originală.

*

În „Memoriile Academiei Române”, III, XIII, 16, de N. Iorga *Legături românești cu Muntele Sinai*.

*

În *Țara Bîrsei*, V, 5, note de d. Alex. Banciu, despre Ciprian Porumbescu în legătură cu Brașovul.

*

Despre pictura de la Voroneț, d. Leca Morariu, în *Făt-Frumos*, VIII, 3. Tot acolo note despre Ciprian Porumbescu.

*

De N. Iorga, în „Memoriile Academiei Române”, III, XIV, 1, un studiu despre „Opinia publică germană și România lui Carol I-iu înainte și după războiul de independență” (cu un portret necunoscut al lui Carol I-iu). De același (III, XIV, 3), „Din viața socială a Brăilei supt Turci” și „Un observator engles asupra Romînilor din epoca lui Tudor Vladimirescu” (*ibid.*, 4).

*

Note mai ales despre familia Gane le dă d. Artur Gorovei, în „Memoriile Academiei Române”, secția literară, III, VI, 9.

*

Păr. I. Lupaș dă în „Memoriile Academiei Române”, III, XII, 17, știri despre „Începutul Domniei lui Matei Basarab și relațiile lui cu Transilvania”.

*

În aceleași, d. I. C. Filitti arată pe baza documentelor ce greșită e părerea lui C. Giurescu că țeranii munteni au fost șerbi de la început. Se constată că pentru țeranul neliber numai de la 1598 se află corespondentul românesc *rumîn*, în loc de cuvîntul slavon care înseamnă vecin (p. 6); dar aceasta e pentru că înainte d. această dată actele se scriu slavonește. Descopăr că și I. C. Brătianu explica acest termen prin aceea că acest țeran nu era decî Rumîn (p. 7). Ambele mele păreri citate acolo sînt de fapt una singură. D. Filitti acordă o mare importanță în acest sens legăturii lui Mihai Viteazul.

*

În *Memoriile Academiei Române*, ser. III, XIV, 8, d. Andrei Rădulescu presintă împrejurările din care a ieșit Curtea de Casație (discuție și asupra locului de reședință).

*

Studiul păr. I. Lupaș despre corespondența lui Grigore Ghica al Moldovei cu Schwarzenberg se referă numai la atitudinea contra lui Ghica a foii *Bucovina*, (*ibid.*, mem. 9).

*

Date prețioase, culese cu osteneală, și concluzii tinzând la solidaritatea sud-est și chiar est-europeană, în bogata carte a d-lui Crum Mihăilescu: *Bulgaria agricolă, contribuție la problema agrară și la relațiile internaționale ale României* (Chișinău 1933).

*

În *Boabe de grâu*, Septembrie, se dau știri (de dd. N. Condeescu și Al. Tzigara-Samurcaș) despre castelul Peleş. D-ra Dorica Voinescu descrie biserica Antim din București.

*

De generalul Radu Rosetti, în *Memoriile Academiei Române, Inceputurile artei militare în cuprinsul României de azi* (ser. III, XIV, 10). E o analiză, de mare răbdare, și a întregului material preistoric.

*

Prețioase note despre trecutul Călărașilor le dă mai ales d. dr. Samarian, în nt. de la 8 Septembrie al ziarului *Pământul*.

N. I.

NOTIȚE

Note despre ciobanii caracaciani, și în Marcelle Tinayre, *Notes d'une voyageuse en Turquie*, Paris, f. an, pp. 176-87. Consulul grec care întovărășește pe autoare spune că vin din Epir, de pe la Suli (pp. 183-4).

*

Din asămănările hispano-românești: *torla, huelles* (foi pentru foc).

N. I.

DIRECTOR :

N. I O R G A

BUCUREȘTI, 6, ȘOSEAUA BONAPARTÉ

SECRETARĂ DE REDACȚIE :

VIRGINIA SACERDOȚEANU

FACULTATEA DE LITERE, BUCUREȘTI
